

**ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟΣ ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ  
(Φ.Ι.ΛΟ.Σ.) ΤΡΙΚΑΛΩΝ**

**9ο (ΔΙΕΘΝΕΣ) ΣΥΜΠΟΣΙΟ  
ΤΡΙΚΑΛΙΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ  
(Φιλολογία – Ιστορία – Αρχαιολογία – Λαογραφία)**

**Π Ρ Ο Γ Ρ Α Μ Μ Α - Π Ρ Ο Σ Κ Λ Η Σ Η  
Π Ε Ρ Ι Λ Η Ψ Ε Ι Σ Α Ν Α Κ Ο Ι Ν Ω Σ Ε Ω Ν**

=====

*Υπό την αιγίδα:  
του Ιδρύματος Λεωνίδα Μακρή, ιατρού,  
και της Περιφέρειας Θεσσαλίας / Περιφ. Ενότητας Τρικάλων*

ΤΡΙΚΑΛΑ, 4-6 Νοεμβρίου 2011  
ΑΙΘΟΥΣΑ: Κέντρο Ιστορίας και Πολιτισμού Εταιρείας Κλιάφα

**ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟΣ ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ  
(Φ.Ι.ΛΟ.Σ.) ΤΡΙΚΑΛΩΝ**

**9ο (ΔΙΕΘΝΕΣ) ΣΥΜΠΟΣΙΟ  
ΤΡΙΚΑΛΙΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ  
(Φιλολογία – Ιστορία – Αρχαιολογία – Λαογραφία)**

ΤΡΙΚΑΛΑ, 4-6 Νοεμβρίου 2011  
ΑΙΘΟΥΣΑ: Κέντρο Ιστορίας και Πολιτισμού Εταιρείας Κλιάφα

**ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟΣ  
ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ (Φ.Ι.ΛΟ.Σ.) ΤΡΙΚΑΛΩΝ  
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ 1978**

**ΠΡΟΣΚΛΗΣΗ**

Σας προσκαλούμε να τιμήσετε με την παρουσία σας τις εργασίες  
του 3ημέρου 9ου (ΔΙΕΘΝΟΥΣ) ΣΥΜΠΟΣΙΟΥ ΤΡΙΚΑΛΙΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ,  
το οποίο αρχίζει την Παρασκευή 4 Νοεμβρίου 2011 και ώρα 10.00 π.μ.  
και θα διεξαχθεί στο Κέντρο Ιστορίας και Πολιτισμού  
της Εταιρείας Κλιάφα (Ομήρου και Θεμιστοκλέους – Τρίκαλα),  
σύμφωνα με το Πρόγραμμα.

Με τιμή  
Για την Οργανωτική Επιτροπή

*Ο Πρόεδρος*

*Ο Γραμματέας*

ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΙΚΟΥΛΑΣ

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΝΗΜΑΣ

**ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ**  
**9ου (ΔΙΕΘΝΟΥΣ) ΣΥΜΠΟΣΙΟΥ ΤΡΙΚΑΛΙΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

**ΠΡΟΕΔΡΟΣ**  
**Καθηγητής Γιάννης Πίκουλας**

**ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ**  
**Καθηγήτρια Αφροδίτη Πασαλή**

**ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ**  
**Δρ Θεόδωρος Νημάς**

**ΤΑΜΙΑΣ**  
**Παρασκευή Λάππα-Πουλιανίτη**

**ΜΕΛΗ**  
**Ηλίας Κεφάλας**  
**Στεφανία Τριγώνη**  
**Θεόδωρος Κλιάφας**

**ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ (2011)**  
**Του Φιλολογικού Ιστορικού Λογοτεχνικού Συνδέσμου**  
**(Φ.Ι.ΛΟ.Σ.) Τρικάλων**

Θεόδωρος Νημάς, *πρόεδρος*  
 Άννα Ντιναπόγια, *αντιπρόεδρος*  
 Ηλίας Κεφάλας, *γεν. γραμματέας*  
 Ελένη Γιοντζή, *ειδ. γραμματέας*  
 Παρασκευή Λάππα-Πουλιανίτη, *ταμίας*  
 Ελένη Τζαβέλλα, *μέλος*  
 Δημήτριος Παπαβασιλείου, *μέλος*

**ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ:**

Ελένη Γιοντζή  
 Διονυσία Νημά  
 Ελένη Τζαβέλλα

**ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ-ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ:**

Φ.Ι.ΛΟ.Σ. Τρικάλων  
 Βασ. Όλγας 4 - 421 00 Τρίκαλα  
 Ηλεκ. Ταχ.: [filostrikalon@gmail.com](mailto:filostrikalon@gmail.com)  
 Τηλ. 24310-71679, 71680  
 Φαξ 24310-71679

**ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 4 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 2011**  
**ΠΡΩΙ**

**10.00-10.15 ΤΕΛΕΤΗ ΕΝΑΡΞΕΩΣ ΤΟΥ ΣΥΜΠΟΣΙΟΥ.**

- Σύντομη Ομιλία του Προέδρου της Οργανωτικής Επιτροπής  
αν. καθηγητή Παν/μίου Θεσσαλίας κ. ΓΙΑΝΝΗ ΠΙΚΟΥΛΑ.
- Χαιρετισμός του Σεβασμιοτάτου Μητροπολίτη Τρίκκης & Σταγών κ. ΑΛΕΞΙΟΥ.
- Χαιρετισμός της Γραμματέως του Ιδρύματος Λ. Μακρή κ. ΣΤΕΦΑΝΙΑΣ ΤΡΙΓΩΝΗ.
- Χαιρετισμός της Διευθύντριας του Ινστιτούτου Αρχαιολογικών Σπουδών Θεσσαλίας  
κ. ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ ΑΔΡΥΜΗ-ΣΙΣΜΑΝΗ.
- Χαιρετισμός του Προέδρου της Φιλολογικής, Ιστορικής, Αρχαιολογικής, Λαογραφικής  
Εταιρείας Θεσσαλίας (Φ.Ι.Α.Λ.Ε.Θ.) καθηγητή κ. ΒΑΣ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ.
- Χαιρετισμός του Προέδρου του Φ.Ι.ΛΟ.Σ. κ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΝΗΜΑ.
- Χαιρετισμός και κήρυξη ενάρξεως εργασιών από τον Περιφερειάρχη Θεσσαλίας  
κ. ΚΩΝ/ΝΟ ΑΓΟΡΑΣΤΟ.

**1η ΣΥΝΕΔΡΙΑ**

**Θέμα: Λαογραφία - Αρχαιολογία**

**Πρόεδρος: Καθηγητής Γιάννης Πίκουλας**

- 10.15-10.30 ΣΩΤΗΡΙΟΣ ΓΟΡΓΟΓΕΤΑΣ, ερευνητής,  
«Η υφαντική τέχνη στο Γαρδίκι Ασπροποτάμου Τρικάλων».
- 10.30-10.45 ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΡΑΠΤΗΣ, λέκτωρ Παν/μίου Ιωαννίνων,  
«Η λαϊκή κατοικία και τα βοηθητικά οικήματά της ως πολιτισμική έκφραση των ανθρώπων.  
Η περίπτωση της κοινότητας Μυροφύλλου Τρικάλων».
- 10.45-11.00 ΣΩΤΗΡΙΟΣ ΡΟΥΣΙΑΚΗΣ, φιλόλογος,  
«Η παραδοσιακή γυναικεία ενδυμασία του Μικρού Κεφαλοβρύσου Τρικάλων, 1930-1960.  
Αλλαγές – Εξελίξεις - Νεωτερισμοί».
- 11.00-11.15 ΚΟΥΜΠΟΥΡΑ ΑΜΑΛΙΑ, φιλόλογος – μεταπτ. φοιτήτρια λαογραφίας Παν/μίου Αθηνών  
«Ο ρόλος και η λειτουργία της δεισιδαιμονίας στα μνημεία του λόγου  
του τρικαλινού παραδοσιακού βίου».
- 11.15-11.30 ΝΗΜΑΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ, φιλόλογος – δρ ιστορίας.  
«Μέτρα και ρυθμοί στα δημοτικά τραγούδια της Δυτικής Θεσσαλίας».

**Διάλειμμα 15΄**

- 11.45-12.00 ΜΑΝΤΖΑΝΑ ΚΡΥΣΤΑΛΛΙΑ, αρχαιολόγος – δ/ντρια 19ης ΕΒΑ.  
ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΧΡΗΣΤΟΣ, αρχαιολόγος,  
ΤΡΙΓΩΝΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ, αρχαιολόγος,  
ΓΚΟΥΜΠΙΑ ΙΩΑΝΝΑ, αρχαιολόγος.  
«Αυτοκινητόδρομος Κεντρικής Ελλάδος Ε 65. Τα πρώτα αποτελέσματα των ανασκαφικών ερευνών  
στη θέση “Τσίκαρη” Καστρακίου Καλαμπάκας».
- 12.00-12.15 ΜΠΑΛΑΜΩΤΗ ΕΛΕΝΗ, αρχαιολόγος,  
ΚΕΡΑΜΙΔΑ ΚΑΤΕΡΙΝΑ, αρχαιολόγος.  
«Ιστορικές και μνημειακές διαδρομές στα μεταβυζαντινά μοναστηριακά σύνολα  
της περιοχής Τρικάλων».
- 12.15-12.30 ΠΑΣΑΛΗ ΑΦΡΟΔΙΤΗ, καθηγήτρια ΤΕΙ Λάρισας,  
«Ο ναός του Αγίου Γεωργίου στον Γλίνο Τρικάλων».
- 12.30-12.45 ΜΑΝΤΖΑΝΑ ΚΡΥΣΤΑΛΛΙΑ, αρχαιολόγος – δ/ντρια 19ης ΕΒΑ.  
«Δύο παράλληλες βασιλικές στη θέση “Οβριάσα” Πλατάνου Τρικάλων. Μια πρώτη προσέγγιση».
- 12.45-13.30 - ΣΥΖΗΤΗΣΗ.

**ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 4 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 2011  
ΑΠΟΓΕΥΜΑ**

**2η ΣΥΝΕΔΡΙΑ**

**Θέμα: Βυζαντινή & Μεταβυζαντινή Αρχαιολογία  
Πρόεδρος: Καθηγητής Αργύρης Πετρονότης**

- 17.30-17.45 ΤΣΙΛΙΜΙΓΚΑΣ ΧΡΗΣΤΟΣ, πολιτικός μηχανικός,  
ΒΛΑΧΑΒΑ ΔΗΜΗΤΡΑ, αρχιτέκτων μηχανικός.  
«Τρίτο διάζωμα βυζαντινού κάστρου πόλης Τρικάλων.  
Προτάσεις αποκατάστασης στο Πρόγραμμα Ε.Σ.Π.Α.».
- 17.45-18.00 ΚΑΛΟΓΕΡΟΥΔΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, αρχαιολόγος,  
«Μοναστικά συγκροτήματα αμυντικού χαρακτήρα στον νομό Τρικάλων  
κατά την Μεταβυζαντινή Περίοδο (15ος - 19ος)».
- 18.00-18.15 ΧΑΤΖΟΥΛΗ ΓΛΥΚΕΡΙΑ, επίκ. καθηγήτρια Παν/μίου Θεσσαλονίκης.  
«Ο ξυλόγλυπτος σταυρός (έτους 1609/10) έργο του ιεροδιακόνου Δανιήλ  
από το καθολικό της Μονής Μεταμορφώσεως Μετεώρων».
- 18.15-18.30 ΜΗΤΡΟΝΑΤΣΙΟΣ ΠΕΡΙΚΛΗΣ, συντηρητής έργων τέχνης.  
«Εικονογραφική απεικόνιση της φιλανθρωπικής δραστηριότητας της Ι. Μονής Δουσίου».
- 18.30-18.45 ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΟΥΛΗ ΓΡΑΜΜΑΤΩ, αρχαιολόγος.  
«Μετεωρίτικα ξυλόγλυπτα τέμπλα».

**Διάλειμμα 15΄**

- 19.00-19.15 ΜΠΑΛΟΓΙΑΝΝΗ ΟΥΡΑΝΙΑ, αρχαιολόγος.  
«Μεταβυζαντινές εικόνες από τον ναό του Αγίου Χαραλάμπους  
της Ι. Μονής Αγίου Σεφάνου Μετεώρων».
- 19.15-19.30 ΤΣΟΥΠΗ ΜΑΡΙΑ, φιλόλογος – δρ. λαογραφίας.  
«Λιθανάγλυφα εκκλησιαστικά περιθρώματα Τρικάλων- Ιωαννίνων.  
Ένας κοινός καλλιτεχνικός και συμβολικός τόπος».
- 19.30-19.45 ΚΟΥΓΙΟΥΜΤΖΟΓΛΟΥ ΣΠΥΡΟΣ, αρχαιολόγος.  
«Μια άγνωστη συλλογή κεραμικής της Οθωμανικής περιόδου από την πόλη των Τρικάλων».
- 19.45-20.00 ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ, αρχιτέκτων - Μ. Sc Ιστορίας της Αρχιτεκτονικής.  
«Σύγχρονη αρχιτεκτονική των ορεινών περιοχών: οι μελέτες του αρχιτέκτονα Μητσάκη  
για τα οικοτροφεία της Δυτικής Μακεδονίας και το ησυχαστήριο φοιτητών  
του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης στο Περούλι Τρικάλων».
- 20.00-20.15 ΤΣΟΛΑΚΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ, αρχιτέκτων – αν. καθηγητής Παν/μίου Θεσσαλονίκης,  
ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ, αρχιτέκτων – Μ. Sc. αρχιτεκτονικής.  
«Σχολικά κτίρια του Μεσοπολέμου στη Θεσσαλία (Τρίκαλα). Συμβολή  
στην προστασία της σύγχρονης αρχιτεκτονικής μας κληρονομιάς».
- 20.15-20.45 - ΣΥΖΗΤΗΣΗ.
- 20.30-22.00 - Δείπνο προς τιμήν των Συνέδρων.

**ΣΑΒΒΑΤΟ 5 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 211  
ΠΡΩΙ**

**3η ΣΥΝΕΔΡΙΑ**

**Θέμα: *Ιστορία***

**Πρόεδρος: *Καθηγητής Θεοδόσης Πυλαρινός***

- 10.00-10.15 SPRAWSKI SLAWOMIR, καθηγητής αρχαίας ιστορίας Παν/μίου Κρακοβίας Πολωνίας.  
«The Coming of the Thessalians»
- 10.15-10.30 ΤΕΡΕΖΑΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, φιλόλογος – υποψ. διδάκτωρ βυζαντινής φιλολογίας.  
«Οι κοινωνικές και οικονομικές εξελίξεις στην πόλη των Τρικάλων κατά τον 12ο-15ο αι.».
- 10.30-10.45 ΠΕΤΡΟΝΩΤΗΣ ΑΡΓΥΡΗΣ, Αρχιτέκτων - καθηγητής Παν/μίου Θεσ/νίκης,  
«Ο Βρεττανός λοχαγός William Martin Leake στα Τρίκαλα, 1805».
- 10.45-11.00 ΜΟΣΧΟΥ ΔΗΜΗΤΡΑ, Δρ. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.  
«Η πόλη των Τρικάλων το 1880»
- 11.00-11.15 ΛΑΠΠΑ-ΠΟΥΛΙΑΝΙΤΗ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ, δασκάλα.  
«Τα “Στρατιωτικά Ενθυμήματα” του Νικολάου Κασομούλη ως πηγή ιστορικών πληροφοριών για την περιοχή Τρικάλων ».
- 11.15-11.30 ΣΤΟΥΡΝΑΡΑΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ, αρχαιολόγος – δρ αρχιτεκτονικής.  
«Φοροδιοικητικές ενότητες και παραγωγικοί μηχανισμοί στη Δυτική Θεσσαλία κατά την οθωμανική περίοδο: Η περίπτωση των τιμαρίων στην περιοχή του όρους Κόζιακα».

***Διάλειμμα 15’***

- 11.45- 12.00 ΝΑΤΣΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ, φιλόλογος.  
«Κάτοικοι της ευρύτερης περιοχής Τρικάλων εγκατασταθέντες στην Υπάτη Φθιώτιδος (1830 - 1881)»
- 12.00-12.15 ΜΠΑΤΡΑΚΟΥΛΗΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ, πτυχιούχος νομικής - δρ γεωπολιτικής.  
«Η Επανάσταση του 1854 στη Δυτική Θεσσαλία. Γεωιστορική θέωρηση».
- 12.15-12.30 ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ, καθηγητής Παν/μίου Ιωαννίνων.  
«Τα Τρίκαλα στην Ιστορία, την Παιδεία και τον Πολιτισμό στην περίοδο της ενσωμάτωσης. Ειδήσεις από τον Τύπο της Εποχής. Τομές και συνέχειες».
- 12.30-12.45 ΚΟΝΤΟΓΕΩΡΓΑΚΗ-ΤΣΑΜΑΝΗ ΧΡΥΣΟΥΛΑ, καθηγήτρια αγγλικής φιλολογίας.  
«Σχέσεις Εκπαίδευσης μεταξύ Τρικάλων και Μαγνησίας».
- 12.45-13.00 ΝΙΚΟΛΑΚΑΚΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ, δικηγόρος – λέκτωρ Νομικής Σχολής Α.Π.Θ.  
«Ζητήματα Εκκλησιαστικού και Βυζαντινού Δικαίου στον Κώδικα της Μητροπόλεως Λαρίσης (1647-1868).»
- 13.00-13.15 ΤΑΤΑΓΙΑ ΜΑΡΙΑ, δρ νομικής.  
«Το Αρχείο της Ι. Μητροπόλεως Τρίκκης και Σταγών. Η νομική του διάσταση».
- 13.15-14.00 - ΣΥΖΗΤΗΣΗ.

**ΣΑΒΒΑΤΟ 5 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 2011**  
**ΑΠΟΓΕΥΜΑ**

**4η ΣΥΝΕΔΡΙΑ**

**Θέμα: Φιλολογία**

**Πρόεδρος: Καθηγητής Απόστολος Παπαϊωάννου**

- 18.00-18.15 ΚΑΛΟΣΠΥΡΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ, επισκέπτης καθηγητής Παν/μίου Αθηνών,  
«Κορωνίδος μυθογραφία: Συμβολή στο μυθολογικό προσκήνιο του Απόλλωνα  
και του Ασκληπιού».
- 18.15-18.30 ΣΤΕΡΓΙΟΥΛΗΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ,  
«Ρητορική προσέγγιση του “Εγκωμίου” του Αντωνίου Λαρίσης στον άγιο Οικουμενίο,  
επίσκοπο Τρίκκης».
- 18.30-18.45 SAKEL DEAM, αναπλ. καθηγητής Παν/μίου Βοσπόρου Κων/πολης.  
«Τα βιβλιογραφικά παρεκβάλλαια του κώδικα 76 της Μονής Δουσίκου».
- 18.45-19.00 ΤΣΟΔΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, ιστορικός – αρχαιολόγος.  
«Ανέκδοτα πατριαρχικά σιγγίλια της Ι. Μ. Δουσίκου».
- 19.00-19.15 ΓΚΕΚΑΣ ΑΙΜΙΛΙΑΝΟΣ, συντηρητής έργων τέχνης.  
«Η συντήρηση ενός μετεωρίτικου χειρόγραφου κώδικα του 16ου αι.».

**Διάλειμμα 15΄**

- 19.30-19.45 ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ ΚΩΝ/ΝΟΣ, καθηγητής βυζαντινής ιστορίας Παν/μίου Ιωαννίνων.  
ΑΓΟΡΙΤΣΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ, φιλόλογος – υπ. δρ βυζαντινής ιστορίας,  
«Η δημόδης παράφραση του Βίου του οσίου Αθανασίου Μετεωρίτου  
από τον Νεόφυτο Χριστόπουλο, ιερομόναχο Ιβηρίτη».
- 19.45-20.00 ΝΤΟΥΤΣΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ, δάσκαλος – δρ Παν/μίου Ιωαννίνων.  
«Πρότυπα συμπεριφοράς στην εκπαιδευτική πρακτική του 19<sup>ου</sup> αιώνα. “Χρηστοθήθεια  
παιδική και ηθική του ανθρώπου” (1829) του Διονυσίου Πύρρου του Θετταλού».
- 20.00-20.15 ΠΥΛΑΡΙΝΟΣ ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ, καθηγητής Ιονίου Παν/μίου.  
«Συμπληρωματικά στοιχεία για το ποιητικό έργο του Ηλία Κεφάλα».
- 20.15-20.30 ΚΑΛΦΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ, φιλόλογος.  
«Τοποφιλία και ανθρωπολογικές διαστάσεις ενός λογοτεχνικού τόπου.  
Οι περιπτώσεις των Τρικαλινών λογοτεχνών Ηλία Κεφάλα και Μαρούλας Κλιάφα».
- 20.30-20.45 ΤΣΟΥΚΝΙΔΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, φιλόλογος – ερευνητής ΚΕΝΔΙ Ακαδημίας Αθηνών,  
«Παρατηρήσεις στο γλωσσικό ιδίωμα της Πύλης Τρικάλων».
- 20.45-21.15 - ΣΥΖΗΤΗΣΗ.
- 21.30-23.00 - Δείπνο προς τιμήν των Συνέδρων.

**ΚΥΡΙΑΚΗ 6 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 2011  
ΠΡΩΙ**

**5η ΣΥΝΕΔΡΙΑ**

**Θέμα: Αρχαιολογία – Ιστορία**

**Πρόεδρος: Καθηγητής Κων/νος Κωνσταντινίδης**

- 10.00-10.15 ΧΑΤΖΗΑΓΓΕΛΑΚΗΣ ΛΕΩΝΙΔΑΣ, αρχαιολόγος – δ/ντής ΛΔ΄ ΕΠΚΑ  
ΒΑΜΠΟΥΛΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ, αρχαιολόγος.  
«Νεότερα ανασκαφικά ευρήματα της Μέσης και Μυκηναϊκής εποχής  
στον Πετρόπορο και το Πετρωτό Ν. Τρικάλων».
- 10.15-10.30 ΛΑΦΑΖΑΝΗ ΣΤΥΛΙΑΝΗ, αρχιτέκτων μηχανικός.  
«Ο γλυπτός διάκοσμος και ο περιβάλλον χώρος του Ι. Ν. Τιμίου Σταυρού Δολιανών - Κρανιάς  
Ασπροποτάμου. Προτάσεις αποκατάστασης στο πρόγραμμα ΕΣΠΑ».
- 10.30-10.45 ΤΣΙΟΥΡΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, φιλόλογος – δρ αρχαιολογίας.  
«Η ζωγραφική του νάρθηκα των παρεκκλησίων του καθολικού της Μονής Δουσίκου (1739)».
- 11.45-11.00 ΤΡΙΒΥΖΑ ΕΛΕΝΗ-ΣΤΥΛΙΑΝΗ, φιλόλογος – υποψ. διδάκτωρ αρχαιολογίας.  
«Ο τοιχογραφικός διάκοσμος του ναού των Αγίων Πάντων Καλαμπάκας ((1766))».
- 11.00-11.15 ΤΖΑΜΟΥ ΚΑΤΕΡΙΝΑ, δρ ιστορίας τέχνης - *ερευνήτρια Ακαδημίας Αθηνών*  
ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ ΒΑΛΙΑ, αρχιτέκτων μηχανικός - *ερευνήτρια Ακαδημίας Αθηνών*.  
«Ο αρχιτέκτων Βασίλειος Κουρεμένος στα Τρίκαλα του Μεσοπολέμου».

***Διάλειμμα 15΄***

- 11.30-11.45 ΣΤΕΦΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ, φιλόλογος – δρ κλασικής φιλολογίας.  
«Θεσσαλικές πόλεις στον “Νηών Κατάλογον” της Ιλιάδας του Ομήρου».
- 11.45-12.00 ΠΙΚΟΥΛΑΣ ΓΙΑΝΝΗΣ, αν. καθηγητής Παν/μίου Θεσσαλίας.  
«“Και πόλις Οξύνεια παρά τον Ίωνα ποταμόν”».
- 12.00-12.15 ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, φιλόλογος – δρ ιστορίας.  
«Η ληστεία στη Βορειοδυτική Θεσσαλία από το 1850 περίπου έως το 1881  
(με βάση τη γαλλική προξενική αλληλογραφία)».
- 12.15-12.30 ΚΛΕΙΔΩΝΟΠΟΥΛΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ, δικηγόρος.  
«Η πυρπόληση της εφημερίδας “Θάρρος” των Τρικάλων το 1948  
από τους Κομμουνιστές».
- 12.30-12.45 ΜΠΑΛΑΤΣΟΥΚΑΣ ΣΩΤΗΡΙΟΣ, αν. καθηγητής Θεολογικής Εκκλ. Ακαδημίας Θεσ/νίκης.  
«Ο μητροπολίτης Τρίκης και Σταγών Διονύσιος [Χαραλάμπους] (1907-1970)  
και ο Ορθόδοξος Μοναχισμός».
- 12.45-13.30 - ΣΥΖΗΤΗΣΗ.
- 13.30-14.00 - *Ανασκόπηση-Συμπεράσματα του 9ου Συμποσίου Τρικαλινών Σπουδών  
από τον πρόεδρο της Οργανωτικής Επιτροπής.*

**ΤΕΛΟΣ ΣΥΜΠΟΣΙΟΥ**

## ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 4 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 2011  
ΠΡΩΙ

### 1η ΣΥΝΕΔΡΙΑ.

Θέμα: *Λαογραφία - Αρχαιολογία*  
Πρόεδρος: *Καθηγητής Αργύρης Πετρονότης*

ΣΩΤΗΡΙΟΣ ΓΟΡΓΟΓΕΤΑΣ  
*Ερευνητής*

#### *Η υφαντική τέχνη στο Γαρδίκι Ασπροποτάμου Τρικάλων*

Υφαντική είναι η μεταποιητική εκείνη δραστηριότητα –κλάδος της χειροτεχνίας- που περιλαμβάνει ένα σύνολο εργασιών, από την προπαρασκευή της πρώτης ύλης ως το στάδιο που αυτή θα γίνει ύφασμα, κατάλληλο για διάφορες χρήσεις (φορεσιές, στρωσίδια κ.ά.), ενώ ως υφαντά νοούνται τα προϊόντα του αργαλειού.

Στην μεγαλύτερη ακμή της φθάνει η υφαντική, στο Γαρδίκι Ασπροποτάμου, από τον 17ο αιώνα ως τα μέσα του 20ού αιώνα. Πρόκειται πια για μια λαϊκή τέχνη που αποτελεί έκφραση της ψυχής των ανθρώπων, με ποικιλία χρωμάτων και σχεδίων, που εξυπηρέτησε βασικές ανάγκες της ζωής των και απεικόνισε με τον καλύτερο τρόπο την φαντασία, την καλαισθησία, τη χαρά της δημιουργίας αλλά και την παράδοση της υφάντρας κάθε τόπου. Τα στάδια της υφαντικής του μαλλιού είναι τα εξής:

Κούρεμα των προβάτων, πλύσιμο και άπλωμα του μαλλιού για στέγνωμα, ξάσιμο με τα χέρια, λανάρισμα με τα λανάρια για να γίνει το μαλλί μια αφράτη «τουλούπα» (τούφα). Ακολουθεί το γνέσιμο του μαλλιού για να γίνει νήμα. Η ρόκα, όπου στερεώνεται η «τουλούπα» του μαλλιού, το αδράχτι με το σφοντύλι ή το τσικρίκι είναι τα εργαλεία που χρησιμοποιούν για τη δουλειά αυτή. Το τυλιγάδιασμα με το τυλιγάδι κάνει το νήμα κυλέβα (θηλειά) για να το πλύνουν ή να το βάψουν. Το μασούριασμα για το υφάδι και το καλάμισμα για το στημόνι γίνεται με την ανέμη και το τσικρίκι ή ροδάνι. Η κυλέβα περνά γύρω από την ανέμη και η φτερωτή του τσικρικιού δίνει την κίνηση στο αδράχτι του, στο οποίο θα τυλιχτεί το νήμα για να γίνει το μασούρι ή το κουβάρι. Με το ίδισμα, τέλος, το στημόνι είναι έτοιμο να μπει στον αργαλειό, για να δεχτεί πια το υφάδι και να γίνει το υφαντό από την υφάντρα.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΡΑΠΤΗΣ  
*Λέκτωρ Παν/μίου Ιωαννίνων*

#### *Η λαϊκή κατοικία και τα βοηθητικά οικήματά της ως πολιτισμική έκφραση των ανθρώπων. Η περίπτωση της κοινότητας Μυροφύλλου Τρικάλων*

Η μελέτη του παραδοσιακού σπιτιού είναι από τα προσφιλέστερα θέματα, κυρίως, για όσους ενδιαφέρονται για τη μελέτη του παραδοσιακού πολιτισμού. Όμως, όταν εξετάζουμε την παραδοσιακή αρχιτεκτονική τις περισσότερες φορές μένουμε στην αισθητική πλευρά του ζητήματος επισημαίνοντας κατά κύριο λόγο εξωτερικά στοιχεία που την καθιστούν «ωραία». Ή περιγράφουμε το λαϊκό σπίτι ως μέρος του υλικού λαϊκού πολιτισμού μαζί με την ενδυμασία και τη διατροφή και αγνοούμε όλους εκείνους τους παράγοντες που τα διαμορφώνουν ή παραβλέπουμε άλλες βασικές διαστάσεις του φαινομένου που θα επέτρεπαν να ερμηνεύσουμε καλύτερα τις πολλές και διαφορετικές μορφολογικές αλλά και λειτουργικές λύσεις που δίνει ο άνθρωπος προκειμένου να εξανθρωπίσει δημιουργικά το φυσικό περιβάλλον, να οργανώσει τον χώρο, να κτίσει και να εντάξει το σπίτι και το νοικοκυριό του στον οικισμό. Στη μελέτη του λαϊκού υλικού πολιτισμού και επομένως και της λαϊκής κατοικίας υπάρχει πέραν όλων αυτών και η άλλη πλευρά που εξετάζει το σπίτι σε συνάρτηση και με άλλους παράγοντες στο πλαίσιο του φυσικού περιβάλλοντος αλλά και του συνόλου των οικιών. Κοινωνικοοικονομικοί, πολιτιστικοί, κλιματικοί, τοπογραφικοί παράγοντες διαμορφώνουν

όχι μόνο τη συνολική μορφή του οικισμού, αλλά επηρεάζουν και το κτίσιμο του σπιτιού και των βοηθητικών κτισμάτων, τον εξωτερικό χώρο και την εσωτερική διαρρύθμισή του, τη λειτουργία του.

Έχοντας υπόψη μας την υπόθεση αυτή στην παρούσα ανακοίνωση αναλύονται οι παράγοντες εκείνοι που συνθέτουν καταρχάς την αραιοκατοικημένη μορφή της κοινότητας Μυροφύλλου δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στο κλίμα, την ιδιαιτερότητα του φυσικού τοπίου, την ιστορία και τις πρωτογενείς παραγωγικές δραστηριότητες των ανθρώπων και ακολούθως εξετάζονται το λαϊκό σπίτι (μορφή, υλικά κατασκευής, εσωτερικός και εξωτερικός χώρος κτλ.) και τα δημόσια κτίσματα (κοσμικά και εκκλησιαστικά). Γίνεται, επίσης, λόγος για τα αγροτικά οικήματα, τα βοηθητικά, πέτρινα ή ξύλινα, μόνιμα ή εποχικά ως στοιχεία της παραγωγικής διαδικασίας. Επισημαίνονται, ακόμη, οι τομές στην εξέλιξη της λαϊκής κατοικίας από τις αρχές του 20ού αιώνα με κριτήρια, κυρίως, τοπικά, ως προς τη μορφολογία, τα υλικά κατασκευής, το μέγεθος, τον εξοπλισμό, τα πρότυπα στην κατασκευή, τη λειτουργικότητα των χώρων κ.ά. Καταγράφονται, επιπλέον, η πείρα και οι γνώσεις αλλά και ο μυθικός πλούτος και γενικά ο προφορικός πολιτισμός που «στήριζε» στο παρελθόν το λαϊκό σπίτι (κατώφλι, τζάκι, οικουρός όφης, θεμέλια, περιφράξεις για την κάθε είδους προστασία του, μαγικά σημάδια και σύμβολα κτλ.) και στόχευαν να μεταβάλουν την κατοικία σε ένα απρόσιτο προπύργιο όχι μόνο στους επικίνδυνους κλέφτες αλλά και στις δυνάμεις του κακού και της μαγείας.

Από την ανάλυση και παρουσίαση των στοιχείων διαφαίνεται ότι μια κατοικία με τα βοηθητικά κτίσματά της, σε συνάρτηση με τον οικισμό στον οποίον ανήκει, εκτός από το να λειτουργούν, καθώς αυτό φαίνεται με την πρώτη ματιά, ως χώροι όπου απλώς διαμένουν κάποιοι ή έμειναν στο παρελθόν, για να προστατευθούν από τους εξωτερικούς κινδύνους, λειτουργούν –και πρωτίστως αυτό– και με μια κοινωνική και πολιτισμική διάσταση.

## ΣΩΤΗΡΙΟΣ ΡΟΥΣΙΑΚΗΣ

*Φιλόλογος*

### ***Η παραδοσιακή γυναικεία ενδυμασία του Μικρού Κεφαλοβρύσου Τρικάλων, 1930-1960. Αλλαγές – Εξελίξεις - Νεωτερισμοί***

Η παραδοσιακή γυναικεία ενδυμασία του Μικρού Κεφαλοβρύσου Τρικάλων αποτελεί αντιπροσωπευτικό παράδειγμα της μορφής και εξέλιξης που είχε η ενδυμασία στους Καραγκούνηδες των Τρικάλων αλλά και γενικότερα στη θεσσαλική ύπαιθρο. Μέχρι και το α' τέταρτο του 20ού αι. διέπεται από έντονον συντηρητισμό, αφήνοντας μικρό περιθώριο στην εκάστοτε μόδα και στους νεωτερισμούς. Κεντρική θέση καταλαμβάνει η νυφική φορεσιά, επίσημη και καθημερινή, η οποία αποτυπώνει με έξαρση κεντημάτων και άλλων διακοσμήσεων και χρήση κοσμημάτων, τον πιο σημαντικό ρόλο της γυναίκας στην παραδοσιακή κοινωνία. Ο τύπος πουκάμισο με ανοικτά πανωφόρια-επενδύτες κυριαρχεί στην φορεσιά της νέας γυναίκας (κοπέλας, παντρεμένης), ενώ ο τύπος πουκάμισο με κλειστά πανωφόρια-φορέματα περιορίζεται στα κορίτσια, στις έφηβες και στις ηλικιωμένες. Η ενδυμασία, όντας από τα πιο δυναμικά στοιχεία του παραδοσιακού πολιτισμού βρίσκεται σε άμεση επαφή με τις κοινωνικές και τις οικονομικές διεργασίες. Το άνοιγμα της τοπικής «κλειστής» κοινωνίας και οι επιγαμίες με άλλους πληθυσμούς - μη Καραγκούνηδες, οδηγεί στην εισαγωγή και δημιουργική αφομοίωση ενδυματολογικών στοιχείων και τάσεων, κάποτε ετερόκλητων. Συνάμα, τα Τρίκαλα, το μεγαλύτερο αστικό κέντρο της Δυτικής Θεσσαλίας ασκεί έντονη επίδραση, η οποία μεταδίδεται με τις εμπορικές συναλλαγές και τις κοινωνικές επαφές. Από εδώ ξεκινούν νεωτερισμοί και διαχέονται στην γύρω ύπαιθρο με ποικίλες σε κάθε κοινότητα πραγματώσεις. Στο Μικρό Κεφαλόβρυσο κατά τον μεσοπόλεμο αναπτύσσεται μια ιδιαίτερη δυναμική διαδοχικών αλλαγών που εξελίσσουν την ενδυμασία και μετασχηματίζουν τον ενδυματολογικό κώδικα. Απλοποιούνται σύνολα, καταργούνται δαπανηρά ενδύματα και εξαρτήματα, περιορίζονται τα κοσμήματα. Η πιο σημαντική αλλαγή εντοπίζεται στην εγκατάλειψη των βαμβακερών επενδυτών και στη χρήση φορεμάτων για όλες τις ηλικίες και για όλες τις περιστάσεις. Τη μεγαλύτερη αντίσταση δείχνουν οι μάλλινοι επενδυτές-σεγκούνια, καθώςσον χρησιμοποιείται σπιτικό υφαντό και μικρή σχετικά διακόσμηση. Με την εγκατάλειψη της παραδοσιακής φορεσιάς στη δεκαετία του 1950, όλες αυτές οι λειτουργίες παύουν οριστικά. Μόνο οι ηλικιωμένες γυναίκες που εξακολουθούν να μετέχουν στην παραδοσιακή φορεσιά με την συμπεριφορά τους δηλώνουν έστω και αχνά τον τοπικό ενδυματολογικό κώδικα.

## ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΝΗΜΑΣ

*Φιλόλογος – Δρ ιστορίας*

## **Μέτρα και ρυθμοί στα δημοτικά τραγούδια της Δυτικής Θεσσαλίας**

Επικρατεί η εντύπωση ότι σχεδόν το μοναδικό μέτρο των οργανικών στίχων των ελληνικών δημοτικών τραγουδιών είναι το ιαμβικό δεκαπεντασύλλαβο. Η αλήθεια όμως είναι πολύ διαφορετική. Από την εξέταση των δημοτικών τραγουδιών της Δυτικής Θεσσαλίας διαπιστώνεται ότι υπάρχει ποικιλία μέτρων, τόσο ιαμβικών όσο και τροχαϊκών.

**Α. Ιαμβικά.** Το ιαμβικό δεκαπεντασύλλαβο είναι το κυρίαρχο, βεβαίως, μέτρο, το οποίο συναντούμε σε όλες τις θεματικές κατηγορίες των τραγουδιών. Υπάρχουν λίγα τραγούδια σε ιαμβικό 13σύλλαβο, στα οποία η τομή γίνεται μετά την 7η συλλαβή και το δεύτερο ημιστίχιο αρχίζει κανονικά, σαν να πρόκειται για καινούριο στίχο (π.χ. *Στον Άδη θα κατέβω // και στον Παράδεισο ή Μπεζέρισα, μαρ' μάνα, // μαντίλια να κεντώ*). Το ιαμβικό 12σύλλαβο συναντάται σε αρκετά τραγούδια (π.χ. *Κάτω στην άσπρη πέτρα, στην ασπρόπετρα, / παίζουν παλικάράκια, παίζουν, χαίρουνται*). Σε ιαμβικό 8σύλλαβο είναι πολλά τραγούδια του γάμου (π.χ. *Γαμπρός si πέτρα κάθιτι / κ' η πέτρα απόλυκι νιρό*). Πολλά τραγούδια έχουν εναλλαγή ιαμβικών 7σύλλαβων και 6σύλλαβων στίχων (π.χ. *Της θάλασσας τα ψάρια, / της λίμνης τα νερά, / της Ζώιως μας τα νάζια / δεν τα 'χει άλλη καμιά*). Αλλά και 7σύλλαβα (π.χ. *Τη ρούγα φουκαλούσα, / τη νύφη καρτερούσα*), καθώς και 6σύλλαβα έχουν καταγραφεί αρκετά (π.χ. *Στην θύρα στέκομαι / και το λογάριαζα, / καθαρομέταξο, / σύρμα και μάλαμα*). Τέλος δεν λείπουν και αυτά σε ιαμβικό 5σύλλαβο (π.χ. *Χριστός γεννήθηκ', / χαρά στον κόσμο, / στα παλικάρια, / στην Παναγιά μας*).

**Β. Τροχαϊκά.** Συνολικά τα δημοτικά τραγούδια σε τροχαϊκό μέτρο είναι λιγότερα, αλλά απαντώνται σε περισσότερες μορφές. Ξεκινώντας από αυτά με τους μεγαλύτερους στίχους, συναντούμε όλα σχεδόν τα τροχαϊκά μέτρα: 14σύλλαβα (π.χ. *Ο Μινούσης κι ο Μπιρμπίλης κι ο Ρεσσούλ αγάς*), 13σύλλαβα (π.χ. *Πέντι χρόνια γκιζιρνούσα στά ψηλάι βουνά*), 12σύλλαβα (π.χ. *Ψες απέρασα ν-από βαρύ λαγκάδι*), 11σύλλαβα (π.χ. *Γιάννης και Γιαννάκης και Πλανόγιαννος, / που πλανεύει τα κορίτσια και τις έμορφες*), 10σύλλαβα (π.χ. *-Ξύπνα, Λάζαρη, κι μην κοιμάσι, / ήρθ' η μάνα σου από την πόλη*), 8σύλλαβα (π.χ. *Του χαδιάρη μου το γάμο / 'γώ το Μάη θα τον κάμω*), 7σύλλαβα (π.χ. *Νάνι, νάνι το παιδί, / όσο ν' αποκοιμηθεί*), 7σύλλαβο εναλλάξ με 6σύλλαβο (π.χ. *τρεις φουρές απέρασα [7] κι αϊτό δεν είδα [6]*), 6σύλλαβα (π.χ. *Ν-αργυρό μου χτένι / κι αργυρό ξουράφι, / σέρνι αγάλια αγάλια*), αλλά και 5σύλλαβα (π.χ. *Καλαθάκι μου, / γρεβενιώτικο / και γιαννιώτικο, / ποιος σε στόλισε*). Υπάρχουν ακόμα και άλλα σε τροχαϊκό μέτρο με ανισομερή αριθμό συλλαβών.

**Γ. Μικτά ιαμβικά και τροχαϊκά.** Σε πολλά τραγούδια στον ίδιο στίχο έχουμε εναλλαγή τροχαϊκού και ιαμβικού μέτρου στα δύο ημιστίχια. Μερικά παραδείγματα: 1) τροχαϊκό και ιαμβικό 9 σύλλαβο (π.χ. *Σήμερα 'ν' τα Φώτα // κι ο φωτισμός, / κι αύριο είν' η Κυρά μας // η Παναγιά / μι τουν άγιου Γιάννη // στην αγκαλιά*), 2) τροχαϊκό και ιαμβικό ποικίλο (π.χ. *Η πιριστιρούλα η νύφη μας [τροχ. 9σύλλ.] / κάθιτι στον πύργου // κι τραγουδεί, [μικτός 10σύλλαβος], / ούδι νιο φουβάτι, ούδι άγουρο [τροχ. 11σύλλ.]*), 3) τροχαϊκό 8σύλλαβο και ιαμβικό 7σύλλαβο, 4) τροχαϊκό 7σύλλαβο και ιαμβικό 8σύλλαβο, 5) τροχαϊκό και ιαμβικό 7σύλλαβο, 6) τροχαϊκό 5σύλλαβο και ιαμβικό 6σύλλαβο, 7) Τροχαϊκό και ιαμβικό ποικίλο σε εναλλαγή με τα τσακίσματα, και, 8) ιαμβικό και τροχαϊκό με ποικίλο αριθμό συλλαβών ανά στίχο. Με τις εναλλαγές αυτές αποφεύγεται η μονοτονία στο τραγούδι.

Ο ρυθμός ποικίλει ανάλογα με το περιεχόμενο και την κατάσταση που τραγουδιέται το κάθε τραγούδι. Τα τραπεζιάτικα τραγούδια π.χ. είναι συνήθως αργά, ενώ τα παιδικά γρήγορα. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα μοιρολόγια. Αυτά που τραγουδιούνται κατά το ξενύχτισμα του νεκρού και είναι συνήθως ιαμβικά 15σύλλαβα έχουν αργό ρυθμό, ώστε να κρατήσουν μέχρι το πρωί, ενώ εκείνα που λέγονται λίγο πριν σηκώσουν τον νεκρό είναι τροχαϊκά ολιγοσύλλαβα (8σύλλαβα), έχουν γρήγορο ρυθμό και εκφράζουν το αίσθημα της ταραχής και της αγωνίας, αν θα προλάβουν να εκφράσουν τις τελευταίες τους επιθυμίες και τα αποχαιρετιστήρια προς αυτόν.

**ΑΜΑΛΙΑ ΚΟΥΜΠΟΥΡΑ**

Φιλολόγος – μεταπτυχ. φοιτήτρια λαογραφίας Παν/μίου Αθηνών

### **Ο ρόλος και η λειτουργία της δεισιδαιμονίας στα μνημεία του λόγου του τρικαλινού παραδοσιακού βίου**

Θέμα της ανακοίνωσης είναι η θέση και η λειτουργία της δεισιδαιμονίας στον λαϊκό λόγο και τη λαϊκή σκέψη μέσα από τα μνημεία του λόγου της φιλολογικής λαογραφίας των Τρικάλων. Το λαϊκό κοσμοθεωρητικό ιδεολογικό υπόβαθρο και οι δεισιδαιμονικές αντιλήψεις, αντικείμενο λαογραφικού ενδιαφέροντος, παρατήρησης και προβληματισμού ήδη στην αρχαιότητα από τον Θεόφραστο, που εξέφρασε απόψεις για την ανακύκληση των πολιτισμών, με κεφάλαια «περί δεισιδαιμονίας» και «περί ευρημάτων», συλλειτουργούν

με τη γλώσσα και κατ' επέκταση με την προφορικότητα του παραδοσιακού πολιτισμού. Ο δεισιδαιμονικός λόγος, με τη μαγική υπόσταση και λειτουργία του, αναπτύσσεται μέσα στο κειμενικό περιβάλλον του δημοτικού τραγουδιού ή στις επωδές, που χρειάζονται παράλληλα ενέργεια και ειδικά αντικείμενα, ως είδος εθιμογλωσσικό, που κινείται ανάμεσα στη μαγεία, τη θεραπευτική, τη δεισιδαιμονία και τη λατρεία. Ο λόγος του λαού υφίσταται σε επίπεδο μεγαλόφωνης εκφοράς και συνάπτεται με εθιμικές τελετουργικές πράξεις και διαβατήριες καταστάσεις. Ο συσχετισμός του φραστικού τρόπου του λαού με τον κόσμο των ήχων και του οπτικού πεδίου επικοινωνίας διά των εικόνων, που υποβαστώνει έναν κόσμο προλήψεων, αξίζει να μελετηθεί, όχι μόνο από λαογραφική, αλλά και από εθνολογική σκοπιά.

ΚΡΥΣΤΑΛΛΙΑ ΜΑΝΤΖΑΝΑ, *Αρχαιολόγος - Δ/ντρια 19ης ΕΒΑ*

ΧΡΗΣΤΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ, *Αρχαιολόγος*

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΤΡΙΓΩΝΗΣ, *Αρχαιολόγος*

ΙΩΑΝΝΑ ΓΚΟΥΜΠΙΑ, *Αρχαιολόγος*

***Αυτοκινητόδρομος Κεντρικής Ελλάδος Ε 65.  
Τα πρώτα αποτελέσματα των ανασκαφικών ερευνών  
στη θέση “Τσίκαρη” Καστρακίου Καλαμπάκας***

Στα πλαίσια της εκτέλεσης του έργου «Αυτοκινητόδρομος Κεντρικής Ελλάδος Ε65», που η 19η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων παρακολουθεί με επιστημονικό και εργατοτεχνικό προσωπικό, το οποίο έχει προσληφθεί με δαπάνες του έργου, κοντά στο Καστράκι και στην θέση «Τσίκαρη» εντοπίστηκε βιομηχανικό συγκρότημα κεραμικών κλιβάνων. Μέχρι σήμερα η έρευνα έφερε στο φως πέντε κεραμικούς κλιβάνους και μία μικρή κεραμική εστία. Πρόκειται για κλιβάνους όπτησης δομικών υλικών (πλίνθοι - κεραμίδια) μεγάλων διαστάσεων και ορθογώνιας κάτοψης με ένα αξονικό στήριγμα και δύο παράλληλους διαδρόμους καύσης που γεφυρώνονται με παράλληλες τοξοστοιχίες κάθετες προς τον άξονα του κλιβάνου. Τα σωζόμενα μέρη των κλιβάνων είναι ο θάλαμος καύσης (υπόσκαφος) με τις εισόδους τροφοδοσίας και ο θάλαμος όπτησης με την εσχάρα και τμήμα των τοιχωμάτων του. Τα ελάχιστα όστρακα κεραμικής και το μοναδικό νόμισμα που ήλθαν στο φως από τον χώρο των κλιβάνων, μας οδηγούν στα πρωτοχριστιανικά χρόνια, ενώ η ανάλυση μάζας άνθρακα που εντοπίστηκε στο εσωτερικό ενός κλιβάνου, με την μέθοδο του άνθρακα 14 θα συμβάλει σε ακριβέστερη, κατά το δυνατόν, χρονολόγηση του μοναδικού βιομηχανικού συγκροτήματος, που αποκαλύφθηκε στην ευρύτερη περιοχή της Θεσσαλίας.

ΕΛΕΝΗ ΜΠΑΛΑΜΩΤΗ, *Αρχαιολόγος*

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΚΕΡΑΜΙΔΑ, *Αρχαιολόγος*

***Ιστορικές και μνημειακές διαδρομές  
στα μεταβυζαντινά μοναστηριακά σύνολα της περιοχής Τρικάλων***

Η τοπογραφική διάταξη των μοναστηριακών συνόλων της περιοχής Τρικάλων αποσκοπεί στη δημιουργία μνημειακών και ιστορικών διαδρομών, μέσα από τις οποίες προβάλλονται ιστορικά, οικονομικά και κοινωνικά στοιχεία που συνέβαλαν στην ανάπτυξη των συνόλων αυτών. Ταυτόχρονα η χρονική και τυπολογική κατάταξη αυτών σύμφωνα με τη θέση όπου ανεγείρονται μπορεί να χαρακτηριστεί ως αφετηρία αρχειακών μνημειακών καταλόγων από τον 15ο έως τον 19ο αι. για την ευρύτερη περιοχή της Δυτικής Θεσσαλίας

ΑΦΡΟΔΙΤΗ ΠΑΣΑΛΗ

*Καθηγήτρια ΤΕΙ Λάρισας*

***Ο ναός του Αγίου Γεωργίου στον Γλίνο Τρικάλων***

Ο ναός του Αγίου Γεωργίου στον Γλίνο Τρικάλων είναι κοιμητηριακός. Είναι κτίσμα του 1818, ανήκει στον τύπο του σταυροειδούς εγγεγραμμένου της παραλλαγής των σύνθετων τετρακιδίων, με τετρακιδόνιον

θολοσκεπή νάρθηκα στα δυτικά και μεταγενέστερη ανοικτή στοά κατά τη νότια και δυτική πλευρά. Το κεντρικό τμήμα του Ιερού και του νάρθηκα καλύπτονται με κατά μήκος ημικυλίνδρους, προεκτάσεις της ανατολικής και δυτικής κεραίας του σταυρού αντιστοίχως, ενώ τα παραβήματα στο Ιερό, τα γωνιαία διαμερίσματα στον κυρίως ναό και τα πλάγια διαμερίσματα στον νάρθηκα καλύπτονται με ασπίδες επί λοφίων κυκλικές σε κάτοψη. Στο σημείο διασταυρώσεως των κεραίων του σταυρού υψώνεται τυφλός τρούλλος χωρίς τύμπανο. Ο ναός καλύπτεται με ενιαία δίρριχτη στέγη, από την οποία διαφοροποιούνται και προβάλλουν η βόρεια και η νότια κεραίες.

Τα μορφολογικά στοιχεία του ναού εξωτερικώς είναι λίγα. Ο εσωτερικός χώρος αντιθέτως παρουσιάζει ενδιαφέρουσα μορφολογική διάρθρωση. Στον ναό υπάρχουν τοιχογραφίες. Επίσης, χρυσωμένος ξυλόγλυπτος διάκοσμος, τέμπλο, δεσποτικός θρόνος και άμβωνα, έργα του 1883.

Το μνημείο είναι ενδιαφέρον, διότι συνδυάζει την προσπάθεια για ικανοποίηση των αυξημένων αναγκών των πιστών, τις επιρροές της όψιμης εποχής και τις έντονες αναμνήσεις του πρόσφατου μεταβυζαντινού και του παλαιότερου βυζαντινού παρελθόντος, αποτελώντας σε πολύ όψιμη εποχή παραδοσιακή επιβίωση με συντηρητική μορφή στην εξωτερική διάρθρωση.

**ΚΡΥΣΤΑΛΛΙΑ ΜΑΝΤΖΑΝΑ**

*Αρχαιολόγος - Δ/τρια 19ης ΕΒΑ*

### ***Δύο παράλληλες βασιλικές στη θέση “Οβριάσα” Πλατάνου Τρικάλων. Μια πρώτη προσέγγιση***

Η ανασκαφική έρευνα που διεξάγεται από το 1990 στη θέση «Οβριάσα», ΒΑ του οικισμού του Πλατάνου, έφερε στο φως δύο παλαιοχριστιανικές βασιλικές, η ύπαρξη των οποίων μαρτυρεί την κατοίκηση της θέσης στα πρώιμα βυζαντινά χρόνια, ενώ από επιφανειακές έρευνες που έγιναν στην περιοχή διαπιστώνεται η κατοίκηση της θέσης ήδη από την ελληνιστική περίοδο.

Στον αγρό ιδιοκτ. Β. και Α. Υφαντή αποκαλύφθηκαν δύο παράλληλες μεταξύ τους βασιλικές με ενδιάμεση απόσταση μόλις δύο μέτρων. Η νότια, συμβατικά καλούμενη Βασιλική Α, είναι τρίκλιτη με νάρθηκα, ο οποίος επικοινωνεί με τον κυρίως ναό μέσω τριβήλου ανοίγματος και ημικυκλική αψίδα ιερού, στο εσωτερικό της οποίας διατηρείται λιθοκτιστο σύνθρονο. Το δάπεδο του ναού ήταν επιστρωμένο με πήλινες πλάκες, ενώ οι τοίχοι έφεραν επιχρίσματα από κουρασάνι. Μετά την καταστροφή και ερείπωση του κτιρίου ο χώρος της άλλοτε βασιλικής καταλήφθηκε από νεκροταφείο.

Η ευρισκόμενη βορείως της πρώτης Βασιλική Β διατηρείται σε καλύτερη κατάσταση λόγω της επιμελέστερης κατασκευής της, επίσης τρίκλιτη με νάρθηκα και ημικυκλική αψίδα ιερού. Στο χώρο του Ιερού Βήματος εντοπίστηκε η λίθινη πλάκα της Αγίας Τράπεζας, καθώς και τμήμα της βάσης της, ενώ κατά χώραν διατηρείται ο βατήρας του φράγματος του πρεσβυτερίου και η βάση του λίθινου άμβωνα του ναού. Το δάπεδο του ναού είναι επιστρωμένο με πήλινες πλάκες οι περισσότερες από τις οποίες φέρουν ανάγλυφη διακόσμηση με πτηνά, σταυρούς και ανθρώπινες μορφές, που πρέπει να αποτελούν τη σφραγίδα του κεραμοποιείου. Τέλος δυτικά της βασιλικής Β' εντοπίστηκαν ίχνη αρχιτεκτονικών καταλοίπων που πιθανότατα πρόκειται για βοηθητικούς χώρους των ναών.

Με την παρούσα ανακάλυψη επιχειρείται μια πρώτη προσέγγιση της ύπαρξης δύο παράλληλων βασιλικών, μοναδικό φαινόμενο στον Θεσσαλικό χώρο, ενώ η συγκριτική μελέτη με παραδείγματα από τον ευρύτερο ελλαδικό και βαλκανικό χώρο πιστευουμε ότι θα δώσει στοιχεία για τη χρονολόγηση τόσο των δύο βασιλικών όσο και για την ιστορία της περιοχής «Οβριάσα».

**ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 4 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 2011**

**ΑΠΟΓΕΥΜΑ**

**2η ΣΥΝΕΔΡΙΑ**

**Θέμα: Βυζαντινή & Μεταβυζαντινή Αρχαιολογία**

**Πρόεδρος: Καθηγητής Γιάννης Πίκουλας**

**ΧΡΗΣΤΟΣ ΤΣΙΑΛΙΜΙΓΚΑΣ**

*Πολιτικός μηχανικός,*

ΔΗΜΗΤΡΑ ΒΛΑΧΑΒΑ

*Αρχιτέκτων μηχανικός.*

***Τρίτο διάζωμα βυζαντινού κάστρου πόλης Τρικάλων.  
Προτάσεις αποκατάστασης στο Πρόγραμμα Ε.Σ.Π.Α.***

Η εισήγηση αφορά στο έργο: «Αποκατάσταση τμημάτων τρίτου διαζώματος κάστρου πόλης Τρικάλων», έργο ενταγμένο στο ΕΣΠΑ, που υλοποιείται με αυτεπιστασία της 19η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων.

Το βυζαντινό κάστρο της πόλεως των Τρικάλων αντικατέστησε την ακρόπολη της αρχαίας Τρίκκης σε μία θέση που είχε τον έλεγχο για τα οδικά περάσματα από και προς τη Μακεδονία, την Ήπειρο και τη Θεσσαλία, μεγίστης στρατηγικής σημασίας καθώς είναι κτισμένο στην κορυφή χαμηλού λόφου, δυτικά του οποίου ρέει ο Ληθαίος ποταμός, παρέχοντας από την πλευρά αυτή ένα φυσικό στοιχείο οχύρωσης. Λόγω της σπουδαιότητας της θέσης αυτής, ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός, παράλληλα με την ανακαίνιση άλλων οχυρών της Θεσσαλίας, προέβη στη ριζική ανακαίνισή του καθιστώντας το ισχυρότερο.

Το βυζαντινό κάστρο καταλαμβάνει έκταση δέκα περίπου στρεμμάτων και διαιρείται σε τρία επάλληλα, σχεδόν ισόπεδα, διαζώματα, από τα οποία μόνο το πρώτο και δεύτερο είναι επισκέψιμα, ενώ το τρίτο που αποτελεί και το βασικότερο μέρος της οχύρωσης, παραμένει κλειστό, λόγω των προβλημάτων που παρουσιάζει. Στην αποκατάσταση αυτών και στην επισκεψιμότητα αυτού του χώρου, αφορά η παρούσα ανακοίνωση ενώ οι προτάσεις αποκατάστασης που παρουσιάζονται, βασίζονται στην επιστημονικώς τεκμηριωμένη αρχική μορφή του μνημείου και αποσκοπούν στη διατήρηση της υπόστασης του αρχαιολογικού χώρου ως φορέα πνευματικών αξιών και μνημάτων, καθώς το βυζαντινό κάστρο των Τρικάλων θεωρείται μνημείο αναμφισβήτητα μεγάλης ιστορικής αξίας.

Στόχος του έργου είναι η αποκατάσταση της μορφής του τρίτου διαζώματος, με σκοπό τη δομική ενίσχυσή του, η οποία θα εξασφαλίσει τη φυσική διατήρηση του κάστρου και την αποφυγή κατάρρευσης τμημάτων του. Η αποκατάσταση του τρίτου διαζώματος σε συνδυασμό με τα άλλα διαζώματα, θα διαμορφώσει μια σφαιρική εικόνα της οχυρωματικής αρχιτεκτονικής του κάστρου των Τρικάλων, το οποίο αποτελεί ένα από τα σπουδαιότερα φρουριακά συγκροτήματα της Θεσσαλίας. Με το πέρας του έργου θα αποδοθεί στο κοινό ένας αρχαιολογικός χώρος, με οργανωμένη αρχιτεκτονική και ιστορική δομή και με βελτιωμένες συνθήκες επισκεψιμότητας που θα συμβάλει στην τουριστική προβολή της πόλης αλλά και στην ανάπτυξη του τοπικού περιφερειακού χώρου.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΛΟΓΕΡΟΥΔΗΣ

*Αρχαιολόγος*

***Μοναστικά συγκροτήματα αμυντικού χαρακτήρα στον νομό Τρικάλων  
κατά την Μεταβυζαντινή Περίοδο (15ος – 19ος )***

Η παρούσα ανακοίνωση αφορά στη μελέτη της οχυρωματικής αρχιτεκτονικής των μοναστικών φρουριακών συγκροτημάτων της περιοχής Τρικάλων στα μεταβυζαντινά χρόνια. Επειδή στα μοναστηριακά συγκροτήματα φυλάσσονται αντικείμενα και κειμήλια ανεκτίμητης αξίας και το γεγονός ότι βρίσκονται μακριά από αστικά κέντρα και στρατιωτικές εγκαταστάσεις εξασφάλιζαν μέσω της φύσει οχυρής θέσης και της αμυντικής τους θωράκισης, τη στοιχειώδη προστασία τους από κάθε είδους εχθρική επιβολή αλλά και προστασία από επιθέσεις άγριων ζώων. Βασικό γνώρισμα της οχυρωματικής αρχιτεκτονικής τους αποτελούν οι περίβολοι, συνήθως τετράπλευροι που προστατεύουν τα καθολικά και τις υπόλοιπες κτιριακές εγκαταστάσεις. Οι πύργοι επίσης τετράπλευρης κάτοψης με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους (καταχύστρες, επάλξεις, πολέμιστρες) χρησιμοποιούνταν ως παρατηρητήρια ή ως έσχατα καταφύγια σε περίπτωση αλώσεως του εξωτερικού περιβάλλοντος και προσέδιδαν στις μονές την εικόνα μίας μικρής καστροπολιτείας. Τα στοιχεία οχυρωματικής αρχιτεκτονικής των μονών της περιοχής των Τρικάλων που συναντώνται αρχικά στο Άγιον Όρος και παρατίθενται για πρώτη φορά διαμορφώνουν έναν ενδιαφέροντα χάρτη της οχυρωματικής μεταβυζαντινής αρχιτεκτονικής της Δυτικής Θεσσαλίας.

ΓΛΥΚΕΡΙΑ ΧΑΤΖΟΥΛΗ

*Επικ. καθηγήτρια Παν/μίου Θεσ/κης*

***Ο ξυλόγλυπτος σταυρός έτους 1609/10 έργο του ιεροδιακόνου Δανιήλ  
από το καθολικό της Μονής Μεταμορφώσεως (Μεγάλο Μετέωρο)***

Μεταξύ των κειμηλίων της εκκλησιαστικής ξυλογλυπτικής, τα οποία μαρτυρούν διαχρονικά την έντονη πολιτιστική άνθηση της Μονής Μεταμορφώσεως Μετεώρων, είναι και ο ξυλόγλυπτος σταυρός διαστάσεων 47,5 X 16,5 X 4 εκ., ο οποίος φιλοτεχνήθηκε σύμφωνα με επιγραφή το έτος 1609/10 από τον ιεροδιάκονο Δανιήλ και αφιερώθηκε από τον ίδιο στο Μεγάλο Μετέωρο.

Τον κεντρικό πυρήνα της α΄ όψης του σταυρού καταλαμβάνει η παράσταση της Σταύρωσης, την οποία πλαισιώνουν η Βαΐοφόρος, η Εις Άδου Κάθοδος, η Πεντηκοστή, η Ανάληψη. Στο διάχωρο της απόληξης της κάθετης κεραίας ιστορείται η Κοίμηση της Θεοτόκου. Η άλλη όψη περιλαμβάνει έξι συνθέσεις με κεντρική τη Γέννηση. Οι υπόλοιπες παραστάσεις είναι οι εξής: Ευαγγελισμός, Υπαπαντή, Βάπτισμα, Μεταμόρφωση και Έγερση του Λαζάρου. Στο διακοσμητικό πλαίσιο του κάτω τμήματος της κατακόρυφης κεραίας του σταυρού δεξιά και αριστερά στους πλευρικούς δράκοντες επεκτείνεται η πολυπρόσωπη παράσταση της Ρίζας του Ιεσσαί.

Εξάλλου θα ήταν παράληψη να μην αναφερθούμε στην εκλεπτυσμένη επεξεργασία των παραστάσεων, που κοσμούν τις δύο πλάγιες όψεις του σταυρού. Ενδεικτικά αναφερόμαστε στις εξής: Ύψωση του Σταυρού, Θαύμα του τυφλού, Φιλοξενία των αγγέλων, Τρεις Παίδες εν καμίνω, Μεσοπεντηκοστή, Ψηλάφηση του Θωμά, Λίθος κτλ.

Ας σημειωθεί πως ο ξυλόγλυπτος σταυρός του 1609/10, έργο του ιεροδιακόνου Δανιήλ «□κ τ□ς □γίας □ννης», που φυλάσσεται στο Μ. Μετέωρο, παρουσιάζει τη σύνθετη μορφή που χαρακτηρίζει τους ξυλόγλυπτους σταυρούς Αγίας Τράπεζας και λιτανείας του 17ου αιώνα. Είναι φανερό πως η υπομονή και η επιδεξιότητα του καλλιτέχνη υποδεικνύουν την ποιότητα του έργου. Επίσης το κύριο σώμα του σταυρού, οι πλευρικοί δράκοντες, καθώς και οι δύο ανθεμωτές απολήξεις τους περιβάλλονται στο μεγαλύτερο τμήμα τους από μεταλλικό πλαίσιο. Η λιτή αργυρεπίχρυση επένδυση του σταυρού αποτελούμενη από γραπτά φυτικά θέματα κοσμείται με είκοσι τρεις ημιπολύτιμους λίθους. Τέλος μεταξύ των επιγραφών που εκτυλίσσονται στο οκταγωνικό στέλεχος του σταυρού αναφέρεται το όνομα και ο τόπος καταγωγής του αργυροχρυσοχόου: «□κ χειρός Θωμ□ το□ Παπασταμάτη □κ Τρίκκης».

## ΠΕΡΙΚΛΗΣ ΜΗΤΡΟΝΑΤΣΙΟΣ

*Συντηρητής έργων τέχνης*

***Εικονογραφική απεικόνιση της φιλανθρωπικής δραστηριότητας  
της Ι. Μονής Δουσίκου***

Στην εν λόγω ανακοίνωση γίνεται λόγος για μια φορητή εικόνα με σπάνιο εικονογραφικό θέμα, όπου απεικονίζεται το φιλανθρωπικό ιατρείο της Ι. Μ. Δουσίκου και το οποίο παρέχει στοιχεία που αφορούν στις δραστηριότητες της Μονής στον 19ο αιώνα.

Απεικονίζεται το κέρας της αμαλθείας από το οποίο προβάλλονται τέσσερα μέταλλα, με παραστάσεις του αγίου Βησσαρίωνος, του Ιπποκράτη και του Ασκληπιού, ενώ ενδιαφέρον παρουσιάζει η απεικόνιση του συμβόλου της ιατρικής επιστήμης και η επιγραφή εκατέρωθεν αυτού «Κών Τρικκαίων». Η απεικόνιση του ιατρού Ιωάννη Δημητριάδου παρέχει ιστορικά και κοινωνικά στοιχεία για την δράση του ίδιου αλλά και του ιατρείου της μονής στην περιοχή των Τρικάλων.

## ΓΡΑΜΜΑΤΩ ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΟΥΛΗ

*Αρχαιολόγος*

***Μετεωρίτικα ξυλόγλυπτα τέμπλα***

Στην παρούσα εργασία θα παρουσιαστεί και θα εξεταστεί η γλυπτική τέχνη πέντε μεταβυζαντινών τέμπλων από μονές της Ιερής Κοινότητας των Μετεώρων. Τα καθολικά του Μεγάλου Μετεώρου, της Μονής Βαρλαάμ, του Αγίου Στεφάνου και της Αγίας Τριάδας έχουν κοσμηθεί σε περιόδους καλλιτεχνικής και οικονομικής άνθησης των μονών με πραγματικά κοσμήματα ενός καλλιτεχνικού είδους, το οποίο δεν είναι επαρκώς γνωστό στη βιβλιογραφία παρόλο που για πολλούς αιώνες αποτέλεσε τον τρόπο έκφρασης των γλυπτών σε πενήνρες ιστορικές περιόδους όπως εκείνης της Τουρκοκρατίας. Τα ξυλόγλυπτα τέμπλα αυτή

την εποχή θα γίνουν αναπόσπαστο τμήμα της σκευής ενός ναού, θα γίνουν καμβάς για τους καλλιτέχνες και βιβλίο γραφής και ανάγνωσης για τους κληρικούς και τον πιστό λαό αντίστοιχα. Έτσι, θα λάβουν τη θέση τους όχι μόνο σε καθολικά μεγάλων μονών αλλά και σε παρεκκλήσια όπως εκείνο των Τριών Ιεραρχών στη Μονή Βαρλαάμ και εκείνο του Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου στη Μονή της Αγίας Τριάδας. Τα τέμπλα των παρεκκλησίων καθόλου δεν υστερούν σε ποιότητα και τεχνική εκτέλεση από εκείνα των καθολικών. Αντιθέτως, συχνά, λόγω των μικρών τους διαστάσεων, γίνονται πραγματικά κομψοτεχνήματα δίνοντας την ευκαιρία στους καλλιτέχνες να αναδείξουν τις ικανότητές τους στη μικρογραφία. Η μελέτη του μικρού αυτού συνόλου ξυλογλύπτων δίνει την ευκαιρία να γνωρίσουμε καλύτερα την καλλιτεχνική δραστηριότητα των μετεωρίτικων μονών στον 16ο και 17ο αιώνα, αιώνες στους οποίους η τέχνη της ξυλογλυπτικής δεν έχει ακόμη αλλοιωθεί από την επείσακτη τεχνική του δυτικού Μπαρόκ.

ΟΥΡΑΝΙΑ ΜΠΑΛΟΓΙΑΝΝΗ

*Αρχαιολόγος*

### ***Μεταβυζαντινές εικόνες από τον ναό του Αγίου Χαραλάμπους της Ι. Μονής Αγίου Στεφάνου Μετεώρων***

Ο ναός του Αγίου Χαραλάμπους, ναός αθωνίτικου τύπου, που αποτελεί το νέο καθολικό της Ι. Μ. Αγ. Στεφάνου, χρονολογείται στα 1798 και κοσμείται με άριστης ξυλόγλυπτης τέχνης και τεχνικής τέμπλο και προσκυνητάρια, που «ελεπούργησαν» στα 1814 Μετσοβίτες «ταλιαδόροι». Τα προσκυνητάρια φέρουν μεταβυζαντινές εικόνες, η τεχνοτροπική και τεχνική ανάλυση των οποίων θα μας απασχολήσει στην παρούσα ανακοίνωση. Η εικόνα, που χρονολογείται με επιγραφή στα 1842 και είναι αφιερωμένη στον Άγιο Χαραλάμπο θα αναλυθεί τόσο για τα τεχνοτροπικά και τεχνικά στοιχεία της μεταβυζαντινής τέχνης όσο και για τα εικονογραφικά, καθώς φέρει απεικονίσεις των θαυμάτων και των μαρτυριών του αγίου. Στην εικόνα του αγίου Στεφάνου, που χρονολογείται στα 1846 αναφέρονται ενδιαφέροντα στοιχεία για την ιστορία της μονής, ενώ η εικόνα της Γεννήσεως της Θεοτόκου εντάσσεται στις καλλιτεχνικές και εικονογραφικές τάσεις που ακολουθούνται αυτήν την εποχή στην ευρύτερη περιοχή των Μετεώρων.

ΜΑΡΙΑ ΤΣΟΥΠΗ

*Φιλόλογος – Δρ. λαογραφίας*

### ***Λιθανάγλυφα εκκλησιαστικά περιθωρώματα Τρικάλων- Ιωαννίνων. Ένας κοινός καλλιτεχνικός και συμβολικός τόπος***

Με αφετηρία φωτογραφικό υλικό λιθανάγλυφων εκκλησιαστικών περιθωρωμάτων από τους Νομούς Τρικάλων και Ιωαννίνων διερευνώνται τα εξής: α) Η κοινή τυπολογική ταυτότητα των περιθωρωμάτων ως επί μέρους αρχιτεκτονικών μελών των κτισμάτων και β) τα λιθανάγλυφα διακοσμητικά μοτίβα ως κοινός, επίσης, τόπος στην αισθητική και σημειολογική λειτουργία τους, σε σχέση με τον εισερχόμενο θεατή-πιστό.

Ειδικότερα, αναφερόμαστε σε δύο βασικούς τύπους περιθωρωμάτων με βάση το σχήμα του επίθυρου (ο μονόλιθος που στηρίζεται πάνω στις παραστάδες του θυρώματος) στο κάτω τμήμα του. Ο ένας χαρακτηρίζεται από το “τρίλοβο” τόξο και ο άλλος είναι ο τύπος του “μονόλοβου” επίθυρου. Στους δύο αυτούς βασικούς μορφολογικούς τύπους υπάρχουν διάφορες παραλλαγές.

Σ’ ό,τι αφορά στα διακοσμητικά θέματα, που παρατηρούνται τόσο στις παραστάδες όσο και στα επίθυρα, επισημαίνεται ότι ο ρόλος τους συνάδει με τη δισημαντή έννοια της εισόδου: χώρος ευχάριστης αναμονής - υποδοχής, αλλά και διαχωριστικό όριο έξω/έσω χώρου. Έτσι, πολυθεματικές παραστάσεις λειτουργούν τόσο σε επίπεδο αισθητικό όσο και σε συμβολικό. Φυτικές ή ζωικές συνθέσεις και άλλα διακοσμητικά μοτίβα επιτελούν έναν αισθητικό ρόλο, σε συνάφεια με την έννοια της υποδοχής. Φυλακτικά σύμβολα (σταυροί, δικάφαλοι αετοί, χερουβείμ, δράκοντες) αποτρέπουν τις αρνητικές δυνάμεις του εξωτερικού χώρου και έτσι αισθητοποιούν την οριακή ζώνη μεταξύ του έξω/βέβηλου και του μέσα/ιερού χώρου.

Τελικά, η διάβαση από τον κοσμικό προς τον ιερό χώρο συνιστά μια κίνηση μέσα από όμορους αλλά ετερόσημους χώρους. Με τη συν-κινησιακή αυτή βίωση του χώρου συντελείται η αναίρεση του έξω/κοσμικού και ανίερου, συμβάλλοντας έτσι στο αίτημα της λειτουργίας του ναού ως υπερβατικού τόπου προστασίας και ανάταξης του εισερχόμενου.

ΣΠΥΡΟΣ ΚΟΥΓΓΙΟΥΜΤΖΟΓΛΟΥ

*Αρχαιολόγος*

***Μια άγνωστη συλλογή κεραμικής της Οθωμανικής περιόδου  
από την πόλη των Τρικάλων***

Η μελέτη μιας αξιόλογης κεραμικής που φυλάσσεται στην αρχαιολογική συλλογή της ΛΔ' ΕΠΚΑ, δίνει ενδιαφέρουσες πληροφορίες και στοιχεία για την κοινωνική και πολιτιστική ιστορία της πόλεως των Τρικάλων κατά τη διάρκεια της οθωμανικής περιόδου. Μια σειρά αγγείων που βρέθηκαν κατά τη διάρκεια σωστικών ανασκαφών μαρτυρεί την αδιάκοπη συνέχεια της πολιτιστικής ζωής των κατοίκων και τις εμπορικές σχέσεις και επαφές που είχαν με άλλες πόλεις, τόσο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας όσο και με άλλες ευρωπαϊκές πόλεις. Πρόκειται κυρίως για αγγεία καθημερινής χρήσης, διαφόρων τύπων, όπως: οινόχοες, κούπες, πινάκια, στάμνες, λυχνοστάτες κ. ά., με ή χωρίς εφυάλωση, εγχάρακτα ή με γραπτή διακόσμηση, η χρονολόγηση των οποίων ποικίλει, αλλά που το μεγαλύτερο μέρος τους μπορεί να χρονολογηθεί στον 18ο και 19ο αιώνα.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

*Αρχιτέκτων - Μ. Sc Ιστορίας της Αρχιτεκτονικής*

*Υπ. Δρ, Εντ. Διδάσκων (Π.Δ.407/80), Τμήμα Αρχιτεκτόνων Α.Π.Θ.*

***Σύγχρονη αρχιτεκτονική των ορεινών περιοχών:  
οι μελέτες του αρχιτέκτονα Μητσάκη για τα οικοτροφεία  
της Δυτικής Μακεδονίας και το ησυχαστήριο φοιτητών  
του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης στο Περιούλι Τρικάλων***

Την περίοδο 1938-1940 ο αρχιτέκτονας και προϊστάμενος του Γραφείου Μελετών στο Αρχιτεκτονικό Τμήμα του Υπουργείου Παιδείας, Νίκος Μητσάκης (1899-1941), σχεδιάζει, παράλληλα με την εκπόνηση μελετών για τα νέα σχολικά κτίρια, τρεις μελέτες για μαθητικά και φοιτητικά οικοτροφεία σε ορεινές περιοχές της Μακεδονίας και της Θεσσαλίας. Πρόκειται για τα οικοτροφεία των Γυμνασίων Τσοτυλίου (μελέτη: 1938, κατασκευή: 1955-1958) και Σιάτιστας Κοζάνης (μελέτη: 1939 & 1961, κατασκευή: 1962-1972), καθώς και για το φοιτητικό ησυχαστήριο του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης στο Περιούλι Τρικάλων (μελέτη: 1939-1940, μεταπολεμική κατασκευή κατά παρέκκλιση της μεσοπολεμικής μελέτης).

Τα μεγάλης κλίμακας κτίρια των φιλόδοξων μελετών επρόκειτο να φιλοξενήσουν εκατοντάδες οικοτροφους, ανά εκπαιδευτική περίοδο, σε διαμορφωμένους χώρους κοιτώνων, ημιωπαίθριων καθιστικών, εστιατορίων, αναγνωστηρίων, λουτρών κτλ., παρέχοντάς τους ποιοτική διαμονή και εκπαίδευση σε ειδυλλιακά και υγιεινά φυσικά περιβάλλοντα. Το ξέσπασμα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου μετέθεσε την εφαρμογή των μελετών Μητσάκη στη μεταπολεμική περίοδο από άλλους αρχιτέκτονες, με περιορισμένες μάλλον μετατροπές των σχεδίων του δημιουργού τους.

Στην παρούσα ανακοίνωση παρουσιάζονται τα πλούσια κτιριολογικά προγράμματα των μεσοπολεμικών οικοτροφείων, ανιχνεύονται οι συμβατικές ή νεωτερικές τυπολογίες τους, επισημαίνονται οι στοχαστικές προσπάθειες ένταξης των νέων, τότε, κτισμάτων στους ορεινούς τόπους και στα δασώδη τοπία, ξεδιπλώνονται οι απόπειρες σύζευξης των μορφών της μοντέρνας με την αγροτική αρχιτεκτονική, π.χ. (α) μοντέρνα-παραδοσιακή μορφολογία, (β) χρήση παραδοσιακών και νεότερων υλικών: πέτρα, ξύλο, γυαλί, μπετόν, (γ) παραδοσιακές-νέες μέθοδοι δόμησης: σκελετός από λιθοδομή, οπλισμένο σκυρόδεμα, εσωτερικές και εξωτερικές τοιχοποιίες από ξύλινη κατασκευή. Οι μελέτες που εκτελέστηκαν (με τη γενναιόδωρη συνδρομή γηγενών ευεργετών και τις δαπάνες του ελληνικού κράτους) διακρίνονται για την ιστορική και αρχιτεκτονική τους αξία, η οποία, δυστυχώς, συνδέθηκε μόνο μερικώς με την αποκατάσταση και την αξιοποίησή τους. Οι μελέτες που δεν υλοποιήθηκαν διατηρούν την αξία τους, επισημαίνοντάς μας την ανιδιοτελή προσφορά του Μητσάκη και των άλλων διακεκριμένων, ή αφανών μεσοπολεμικών, κυρίως, αρχιτεκτόνων στις προσπάθειες διαμόρφωσης της νεότερης ελληνικής αρχιτεκτονικής.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΤΣΟΛΑΚΗΣ

*Αρχιτέκτων – Αν. καθηγητής Παν/μίου Θεσ/νίκης,*

**ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ**

*Αρχιτέκτων - M.Sc Ιστορίας της Αρχιτεκτονικής*

*Υπ. Δρ, Εντ. Διδάσκων (Π.Δ.407/80), Τμήμα Αρχιτεκτόνων Α.Π.Θ.*

***Σχολικά κτίρια του Μεσοπολέμου στη Θεσσαλία (Τρίκαλα).***  
***Συμβολή στην προστασία της σύγχρονης αρχιτεκτονικής μας κληρονομιάς***

Στο πλαίσιο της μεγάλης εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης του μεσοπολέμου, επί κυβερνήσεως Ελ. Βενιζέλου (1928-32), με υπουργούς Παιδείας τους Κων. Γόντικα και Γ. Παπανδρέου, υλοποιείται το πρόγραμμα ανέγερσης νέων σχολικών κτιρίων και εκπονούνται μελέτες για διδακτήρια σε πολλές περιοχές της Ελλάδος, ανάμεσα στις οποίες συγκαταλέγεται η Θεσσαλία. Συγκεκριμένα, κτίζονται σχολεία στις πόλεις: Αλμυρός, Βόλος, Ελασσόνα, Καρδίτσα, Λάρισα, Τρίκαλα, Τύρναβος. Πρόκειται για έργα διακεκριμένων, ή λιγότερο γνωστών αρχιτεκτόνων του μεσοπολέμου: Θ. Βαλεντή, Π. Γεωργακόπουλου, Ν. Κακούρη, Π. Καραντινού, Δ. Κλάψη, Σ. Λέγγερη, Ν. Μητσάκη, Θ. Οικονόμου, Κ. Παναγιωτάκου, Γ. Πάντζαρη, Π. Σούρσου και Π. Τριανταφυλλίδη. Τα διδακτήρια, που κτίζονται με τη νέα για την εποχή τους αντισεισμική τεχνολογία του οπλισμένου σκυροδέματος, σχεδιάζονται με βάση ποικίλα κτιριολογικά προγράμματα που περιλαμβάνουν, εκτός από αίθουσες διδασκαλίας, εργαστήρια φυσικής-χημείας, ημιυπαίθρια γυμναστήρια, εστιατόρια, λουτρά, αίθουσες τελετών, χειροτεχνίας κτλ. Τα περισσότερα από τα σχολικά αυτά κτίρια κατασκευάστηκαν και ορισμένα διατηρούνται και λειτουργούν μέχρι σήμερα.

Στην ανακοίνωσή μας παρουσιάζονται μελέτες που εκπονήθηκαν για Δημοτικά Σχολεία και Γυμνάσια στη Θεσσαλία, με έμφαση στην περιοχή των Τρικάλων, όπως το Γυμνάσιο Αλμυρού (1924), τα Διδακτήρια Ν. Ιωνίας Βόλου (1931), το Γυμνάσιο Λάρισας (1931), τα Διδακτήρια Παλαιού Στρατώνος (1931), το Δημοτικό Σχολείο Αγ. Αθανασίου (1931), το 26<sup>ο</sup> Δημοτικό Σχολείο (1931) και το Γυμνάσιο (1938) στα Τρίκαλα κ.ά. Παρατίθενται στοιχεία της ιστορίας των σχολικών κτιρίων και εξετάζονται ζητήματα τυπολογίας, μορφολογίας και κατασκευής τους, επιχειρώντας συγκρίσεις με αντίστοιχα έργα σε άλλες περιοχές. Διευρευνάται η σύμπραξη των τοπικών κοινωνιών στην ανέγερση και τη λειτουργία των σχολείων, ανιχνεύονται οι επιδράσεις του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος, καθώς και της αρχιτεκτονικής παιδείας και της κουλτούρας των δημιουργών τους στη διαμόρφωση των χαρακτηριστικών των σχολικών κτιρίων.

Με τα στοιχεία που προβάλλονται, επιχειρείται η συμβολή στη δημιουργία προϋποθέσεων για την προστασία και επανένταξη του πλούσιου αποθέματος των συχνά ιστορικών σχολικών κτιρίων -σχεδόν μοναδικού δείγματος της μοντέρνας αρχιτεκτονικής μας κληρονομιάς-, στις δομές και λειτουργίες των σύγχρονων πόλεων και των περιφερειών. Οι παραπάνω ενέργειες μπορούν να ευοδωθούν με: (α) τη σύσταση και λειτουργία λεπτομερών αρχείων για την καταγραφή των ενεργών, ή μη, κτιρίων εκπαίδευσης, μετά από αξιολόγηση από ειδικό επιστημονικό δυναμικό, (β) τη νομοθετική κατοχύρωση της διατήρησης των παραπάνω κτιρίων στο μέλλον και των επιτρεπόμενων επεμβάσεων σε αυτά, (γ) την εκπόνηση και εφαρμογή μελετών με αντικείμενο την αποκατάσταση και την επανάχρησή τους, όπου απαιτείται, (δ) τη διαχείριση και την αξιοποίησή τους.

**ΣΑΒΒΑΤΟ 5 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 211**

**ΠΡΩΙ**

**3η ΣΥΝΕΔΡΙΑ**

**Θέμα: *Ιστορία***

**Πρόεδρος: *Καθηγητής Θεοδόσης Πυλαρινός***

**SLAWOMIR SPRAWSKI**

*Καθηγητής αρχαίας ιστορίας Παν/μίου Κρακοβίας Πολωνίας.*

***The Coming of the Thessalians***

The majority of reconstructions of the earliest history of the Thessalians starts with the assumption that they were newcomers who conquered the land which was later to be known as Thessaly replacing its previ-

ous inhabitants, the Pelasgians, Aeolians, Boeotians and Dorians, who according to various stories had inhabited the land. It is also believed that the Thessalian conquest is reflected in the myth of Thessalos.

The thesis of the Thessalian migration is based primarily on Herodotus' mention of their arrival from Thesprotia. A piece of indirect evidence confirming the Thessalians' late arrival was supposedly a lack of information about them in the description of this region included in a fragment of the *Iliad* known as the *Catalogue of Ships*. Herodotus' account analysed separately from the mythical tradition may seem like a reliable piece of information about the earliest history of the Thessalians preserved in their collective memory. Combined with the mythical tradition the mention loses its uniqueness, as it endorses the models of creating mythical genealogies.

According to Homer's *Catalogue of Ships*, Thessalos was a king of Kos and son of Heracles. Strabo reports a story about his sons, who reached 'Thesprotian Ephyra' after the Trojan War. Their descendants conquered Thessaly, and named it after their great ancestor. Perhaps this version of the Thessalos myth was a foundation for Herodotus' statement about the Thessalians coming from Thesprotia.

In fact, there was more than one version of the myth of Thessalos. He was presented either as an ancestor of the invaders, or as their descendant, as in the story of Aiatos reported by Polyaeus. In some myths he has nothing at all to do with migration because he was presented as a descendant of Deucalion, the first man on the Earth. Two main mythical traditions were developed. In the first one, the Thessalians originated from Deucalion, which made it possible to highlight their indigeneness. In the other one, they were newcomers who conquered the indigenous population.

Various versions of the myth of Thessalos, *heros eponymous* of the Thessalians, seem to reflect the fact that the historical Thessaloi were not a single ethnos that had once entered from outside their future country but an effect of the long process of constructing a common regional identity.

The appearance of Thessalos in different genealogies and local stories shows an accommodation of the local myths to the pan-Thessalian or a reconciliation of the variant, often contradictory, accounts. That could be a case of the Charax's story about Thessalos who did not change the name of the Hestiaiotis.

### [Περίληψη στα ελληνικά] Ο ερχομός των Θεσσαλών

Η πλειονότητα των αποκαταστάσεων της πρωιμότητας ιστορίας των Θεσσαλών ξεκινά με την υπόθεση ότι ήταν μη γηγενείς πληθυσμοί, που κατέκτησαν τη χώρα που αργότερα ονομάστηκε *Θεσσαλία*, παίρνοντας τη θέση των προηγούμενων κατοίκων, των Πελασγών, Αιολέων, Βοιωτών και Δωριέων, οι οποίοι, σύμφωνα με διάφορους μύθους, κατοίκησαν τη χώρα. Πιστεύεται επίσης ότι η Θεσσαλική κατάκτηση αντανakλάται στον μύθο του Θεσσαλού.

Η θέση για την Θεσσαλική μετανάστευση βασίζεται αρχικά στην αναφορά του Ηροδότου για τον ερχομό τους από την Θεσπρωτία. Μια αποσπασματική έμμεση απόδειξη της καθυστερημένης άφιξης των Θεσσαλών ήταν πιθανόν η έλλειψη πληροφοριών γι' αυτούς στην περιγραφή της περιοχής που περιλαμβάνεται σε ένα απόσπασμα της *Ιλιάδας*, τον *Νηών Κατάλογον*. Εάν η αναφορά του Ηροδότου αναλυθεί ξεχωριστά από την μυθολογική παράδοση ίσως αποτελεί μια αξιόπιστη πληροφορία σχετικά με την πρώιμη ιστορία των Θεσσαλών, που διατηρείται στη συλλογική μνήμη. Σε συνδυασμό όμως με την μυθολογική παράδοση η αναφορά χάνει τη μοναδικότητά της, καθώς υιοθετεί τα πρότυπα της δημιουργίας των μυθικών γενεαλογιών.

Σύμφωνα με τον *Νηών Κατάλογον* του Ομήρου, ο Θεσσαλός ήταν βασιλιάς της Κω και γιος του Ηρακλή. Ο Στράβων αναφέρει μια ιστορία σχετικά με τους γιους του, οι οποίοι έφτασαν στην "Θεσπρωτική Εφύρα" μετά τον Τρωικό πόλεμο. Οι απόγονοί τους κατέκτησαν τη Θεσσαλία και της έδωσαν το όνομα του σπουδαίου προγόνου τους. Πιθανόν αυτή η εκδοχή του μύθου του Θεσσαλού ήταν η βάση της θεωρίας του Ηροδότου για την Θεσπρωτική προέλευση των Θεσσαλών.

Στην πραγματικότητα υπήρχαν περισσότερες εκδοχές του μύθου του Θεσσαλού. Παρουσιάζονταν είτε ως πρόγονος των εισβολέων, είτε ως απόγονός τους, όπως τον μύθο του Αιατού, που παραδίδει ο Πολύαινος. Σε κάποιους μύθους δεν σχετίζεται με καμία μετανάστευση, αφού παρουσιάζεται ως απόγονος του Δευκαλίωνα, του πρώτου ανθρώπου στη γη. Δύο κύριες μυθολογικές παραδόσεις αναπτύχθηκαν. Στην πρώτη οι Θεσσαλοί κατάγονταν από τον Δευκαλίωνα, γεγονός το οποίο τους αναδεικνύει ως αυτόχθονες. Στην δεύτερη ήταν οι εισβολείς που κατέκτησαν τον αυτόχθονα πληθυσμό.

Διάφορες εκδοχές του μύθου του Θεσσαλού, *επώνυμον ήρωα* των Θεσσαλών, φαίνεται να αντανakλούν το γεγονός ότι οι ιστορικοί Θεσσαλοί δεν ήταν ένα μόνο έθνος που κάποτε έφτασε από αλλού στην μετέπειτα χώρα τους αλλά το αποτέλεσμα μιας μακράς διεργασίας για τη δημιουργία της κοινής τοπικής ταυτότητας.

Η εμφάνιση του Θεσσαλού σε διαφορετικές γενεαλογίες και τοπικούς μύθους φανερώνει μια προσαρμογή των τοπικών μύθων στους Παν-θεσσαλικούς ή μια συμφιλίωση των διαφορετικών, συχνά αντικρουό-

μενων, αναφορών. Αυτή ίσως ήταν η περίπτωση του μύθου του Χάρακα σχετικά με τον Θεσσαλό, ο οποίος δεν άλλαξε το όνομα της Εστιαιώτιδος.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΤΕΡΕΖΑΚΗΣ

*Φιλολόγος – Υποψ. διδάκτωρ βυζαντινής φιλολογίας*

### ***Οι κοινωνικές και οικονομικές εξελίξεις στην πόλη των Τρικάλων κατά τον 12ο-15ο αι.***

Η θέση των Τρικάλων στους τελευταίους πρόποδες των Χασίων, επί του Ληθαίου ποταμού, και η γειτνίασή τους με τους Σταγούς (Καλαμπάκα) και το Φανάρι, αναδεικνύουν την σημασία της πόλης ως οικονομικού και επικοινωνιακού κέντρου. Καταρχήν, προκύπτει ο αναβαθμισμένος ρόλος της πόλης, ιδιαίτερα αν αναλογιστούμε ότι, πέρα από έδρα της μητρόπολης, στα μέσα του 14ου αιώνα, μετά την σερβική κατάκτηση της Θεσσαλίας, αποτέλεσε και έδρα των Σέρβων ηγεμόνων, ένδειξη της αυξημένης πολιτικής και στρατηγικής σημασίας της και της διευρυμένης επιρροής που είχε στον θεσσαλικό χώρο. Εξάλλου, μετά την οθωμανική κατάκτηση, τα Τρίκαλα ήταν έδρα του σαντζάκ μπέη της Θεσσαλίας, γεγονός που συνάδει με τις λειτουργίες της πόλης κατά την υστεροβυζαντινή περίοδο, ιδιαίτερα μετά την αποδυνάμωση της Λάρισας, του άλλου σημαντικού κέντρου της Θεσσαλίας. Τα δεδομένα από τα έγγραφα Βυζαντινών και Σέρβων ηγεμόνων υπέρ των μονών της Πορτα-Παναγιάς, της Λυκουσάδας και του Αγ. Γεωργίου Ζαβλαντίων, από τα τέλη του 13ου μέχρι τα τέλη του 14ου αιώνα, αποκαλύπτουν την εμπλοκή των κατοίκων σε αγροτικές δραστηριότητες, όπως υποδεικνύει η παρουσία καλλιεργήσιμων εκτάσεων και μύλων, αμπελιών, κήπων και καρποφόρων δέντρων, ενώ η παρουσία εργαστηρίων καταδεικνύει βιοτεχνικές δραστηριότητες. Περαιτέρω ενδείξεις προκύπτουν από την ανάλυση των δεδομένων του οθωμανικού καταστίχου του 1454/55 (MM 10). Μετά την ολοκλήρωση της οθωμανικής κατάκτησης η πόλη αριθμούσε 545 οικογένειες, εκ των οποίων οι 260 ήταν μουσουλμανικές (47.7%) και οι 285 χριστιανικές (52.29%). Η σύνθεση των δεδομένων του MM 10 με τα στοιχεία των πηγών της υστεροβυζαντινής περιόδου, αποκαλύπτει τις εξελίξεις κατά το διάστημα της οθωμανικής κατάκτησης. Παρατηρείται η διαχρονική παρουσία συγκεκριμένων προϊόντων, όπως αποκαλύπτει η ύπαρξη αμπελοκαλλιέργειών, κηπευτικών προϊόντων, δημητριακών και μύλων. Την ίδια στιγμή, παρατηρείται αφενός η εισαγωγή νέων προϊόντων, όπως προκύπτει από την παρουσία του βαμβακιού, ζήτημα που μπορεί να συσχετιστεί με την άφιξη των Μουσουλμάνων, και αφετέρου η παύση άλλων δραστηριοτήτων, όπως υποδεικνύει η απουσία αναφορών περί ιχθυοτροφείων στα μέσα του 15ου αιώνα.

ΑΡΓΥΡΗΣ ΠΕΤΡΟΝΩΤΗΣ

*Αρχιτέκτων - Καθηγητής Παν/μίου Θεσ/νίκης*

### ***Ο Βρετανός λοχαγός William Martin Leake στα Τρίκαλα, 1805***

Ο Γουίλιαμ Μάρτιν Ληκ (William Martin Leake) γεννήθηκε στο Λονδίνο το 1777. Σπούδασε στη Βασιλική Στρατιωτική Ακαδημία του Woolwich. Δεκαεπτά (17) ετών ονομάστηκε ανθυπολοχαγός του Βασιλικού Πυροβολικού έχοντας παράλληλα αποκτήσει γνώσεις στρατιωτικής μηχανικής, οικοδομικής και οχυρωματικής. Υπηρέτησε στις Δυτικές Ινδίες. Το 1800, ετών 23, παίρνει μέρος σε στρατιωτική αποστολή στην Τουρκία, το 1801 στην Αίγυπτο, το 1802 σε άλλα μέρη. Εκδηλώνεται ήδη το ενδιαφέρον του για τις εκεί αρχαιότητες. Το ίδιο έτος, 1802, συνοδεύοντας το πλοίο «Μέντωρ» του Έλγιν, που μετέφερε τα μάρμαρα του Παρθενώνα, ναυάγησε στα Κύθηρα. Ο προσανατολισμός του Ληκ προς την αρχαιογνωσία στερεώθηκε μετά το ναυάγιο αυτό. Συνολικά η τριετία 1799-1802 ήταν για τον Ληκ αποκαλυπτική προπαίδεια. Το 1804 του ανατίθεται εξαιρετικά πολύπτυχη και σύνθετη αποστολή στην Ελλάδα: στρατιωτική, διπλωματική, πολιτική, τοπογραφική, γεωγραφική, συμβουλευτική σε βελτίωση οχυρώσεων, κυρίως για τη μελέτη του Μωριά προς αντιμετώπιση διαφαινόμενης εκεί γαλλικής απόβασης, καθώς και της ανάγκης να βρίσκεται σε επαφή με τον Αλή πασά Τεπελενλή, συμβουλευοντάς τον για την ανάπτυξη της άμυνάς του και ιδιαίτερα για βελτίωση του πυροβολικού του. Στην αποστολή αυτή απασχολήθηκε από το 1805 έως το 1810. Στο διάστημα αυτό ξεκινώντας από την Πελοπόννησο διέτρεξε σχεδόν όλη την Ελλάδα έως την Ήπειρο τον Αλή πασά Τεπελενλή.

Ακριβώς από τα Γιάννενα ξεκίνησε ο 28χρονος Βρετανός λοχαγός για να έρθει στα Τρίκαλα και στην άλλη Θεσσαλία. Εντυπωσιάζει η ευρυμάθειά του παρά το νεαρό της ηλικίας του, καθώς και η γνώση του των αρχαίων κειμένων, ελληνικών, λατινικών, μεσαιωνικών. Όπου πήγε ο Πανσανίας, αυτού το κείμενο ήταν ο οδηγός του.

Ερμηνεύοντάς το, αναδείχτηκε πρωτοπόρος ερευνητής στον εντοπισμό αρχαίων θέσεων. Στις 11 Νοεμβρίου (νέου ημερολογίου) 1805 ο Ληκ ανέβηκε στο σαράι του Αλή στα Γιάννενα για να τον αποχαιρετήσει. Πήρε τον δρόμο για το Μέτσοβο, μετά αντίκρισε τον θεσσαλικό κάμπο και το ποτάμι, τον Σαλαμπριά (Πηνεϊό). Μετά η Καλαμπάκα. Από τα Ιωάννινα έως τα Τρίκαλα γράφει ότι με εντολή του Αλή ανά μία ώρα είχαν χτιστεί χάνια. Στα Τρίκαλα έφτασε στις 16 Νοεμβρίου. Στην είσοδο της πόλης στεκόταν ένα νέο σαράι του Αλή πασά. Το κάστρο των Τρικάλων βρίσκεται σε λόφο, απόληξη από τα Χάσια. Η πόλη εκτείνεται στην πλαγιά και την πεδιάδα νότια και ανατολικά του κάστρου. Λέγεται ότι κατοικείται από έναν αριθμό οικογενειών μεταξύ δώδεκα και δεκαπέντε εκατοντάδων. Οι περισσότερες οικογένειες -λέει ο Ληκ- ζούσαν σε άθλια πλινθόκτιστα σπίτια. Παρ' όλο που τα Τρίκαλα άρχισαν να παρακμάζουν, γρήγορα από τότε που έπεσαν στην κυριαρχία του Αλή, εξακολουθούν και αποτελούν μία από τις μεγαλύτερες πόλεις στην Ελλάδα. Υπολογίζει την ύπαρξη επτά ή οκτώ τζαμιών, πολλών εκκλησιών, δύο συναγωγών. Μας πληροφορεί για την λειτουργία μιας καλοεφοδιασμένης αγοράς και για ένα παζάρι κάθε Κυριακή με την συμμετοχή των κατοίκων των γύρω χωριών. Σημειώνει ότι οι Τρικαλινοί έπιναν νερό από τον Πηνεϊό, που θεωρούσαν υγιεινό. Επανερχεται στα σπίτια αναφέροντας ότι μεγάλος αριθμός τους κτίστηκε από Τούρκους και τα είχαν ιδιοκτησία τους, αλλά ήταν νοικιασμένα από Ρωμιούς. Ο χριστιανικός πληθυσμός ξεπερνούσε τον μουσουλμανικό. Ήταν αποτέλεσμα της πολιτικής του Αλή απέναντι στους Τούρκους, οι οποίοι εγκαθίσταντο σε άλλο μέρος, ξεπουλώντας την περιουσία τους, είτε νοικιάζοντας τα σπίτια τους. Μια ακόμα αιτία ήταν το πέρασμα τότε αρπακτικών αλβανικών στρατευμάτων από τα Τρίκαλα. Στην ανατολική άκρη της πόλης πέρασε εμπρός από ένα νεόκτιστο σαράι του Βέλη πασά, νεόκτιστο μεν, αλλά ήδη φθαρμένο. Το είδε όταν στις 18 Νοεμβρίου 1805 εγκατέλειπε τα Τρίκαλα και προχωρούσε προς τη Λάρισα. Στα Τρίκαλα θα επανέλθει και τον επόμενο χρόνο.

## ΔΗΜΗΤΡΑ ΜΟΣΧΟΥ

*Δρ. Παν/μίου Ιωαννίνων*

### ***Η πόλη των Τρικάλων το 1880***

Αμέσως μετά την ενσωμάτωση της Θεσσαλίας στην ελληνική επικράτεια το 1881, η πόλη των Τρικάλων, υποχρεωτικά πλέον, ακολουθεί γενικώς την όλη πορεία του ελληνικού βασιλείου και παράλληλα επιχειρεί να βρει τον δικό της δρόμο μέσα από τις επιλογές, που είχε κάνει στο πολύ γενικό ιδεολογικό πλαίσιο της Μεγάλης Ιδέας. Η σπάνια έκδοση του Γ. Μαρινοπούλου «*Σύντομος Ιστορία της πόλεως των Τρικάλων*», εν Τρικάλους 1889, παρέχει ουσιαστικά τεκμήρια για τη ιστορία της πόλης την κρίσιμη περίοδο της μετάβασης από την οθωμανοκρατία στη ελεύθερη Ελλάδα.

Συγκεκριμένα, οι πληροφορίες και οι ειδήσεις, που καταγράφονται, σχετίζονται με τις τελευταίες συγκρούσεις των Ελλήνων και των Τούρκων, καθώς γίνεται λόγος για την εφαρμογή ενός πολιτεύματος τρόμου, που προσπάθησε να επιβάλει η Τουρκία στους Οθωμανούς υπηκόους, που κατοικούσαν στα υπό την κατοχή της ελληνικά γεωγραφικά διαμερίσματα. Είναι, επίσης, πολύτιμες οι μαρτυρίες εκείνες, που αναφέρονται στη λειτουργία δύο Δημοτικών Σχολείων, ενός Ελληνικού Σχολείου και ενός Παρθεναγωγείου. «*Η έλλειψις πόρων καθιστά αυτά ατελή και ανωφελέη*», αλλά τη λύση των προβλημάτων και την κάλυψη των κάθε είδους αναγκών έδιναν οι Σύλλογοι και οι Αδελφότητες. Η ιδεολογία του ευεργετισμού, πέραν του θεωρητικού της πλαισίου ή υποβάθρου, είχε πρακτική εφαρμογή στην καθημερινή ζωή της πόλης, ειδικότερα μάλιστα στα ζητήματα της εκπαίδευσης, της παιδείας και της κοινωνίας.

## ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΛΑΠΠΑ-ΠΟΥΛΙΑΝΙΤΗ

*Δασκάλα.*

### ***Τα “Στρατιωτικά Ενθυμήματα” του Νικολάου Κασομούλη ως πηγή ιστορικών πληροφοριών για την περιοχή Τρικάλων***

Το τρίτομο έργο του Μακεδόνα αγωνιστή της Επανάστασης του 1821 Νικολάου Κ. Κασομούλη (Κοζάνη 1795 – Στυλίδα 1872) με τον τίτλο «*Στρατιωτικά Ενθυμήματα της Επανάστασης των Ελλήνων 1821-1833*» γράφτηκε από το 1832 ως το 1841 και πρωτοεκδόθηκε με εισαγωγή και σχόλια από τον Γιάννη Βλαχογιάννη [1939 (Α' τόμος), 1940 (Β' τόμος), 1942 (Γ' τόμος)]. Το έργο διακρίνεται για το ήθος και την ευπρέπεία του και καταγράφει με ακρίβεια, αφοπλιστική ειλικρίνεια και χωρίς εξωραϊσμούς τα γεγονότα του Αγώνα της Ανεξαρτησίας. Εκτός όμως από τη γενικότερη σημασία του, παρου-

σιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον για την περιοχή Τρικάλων, αφού περιέχει πλήθος ιστορικών πληροφοριών για τόπους, πρόσωπα και καταστάσεις αυτής.

Κατά τη διάρκεια του Αγώνα, μετά την καταστολή της Επανάστασης στη Μακεδονία, ο Κασομούλης κατέβηκε στην περιοχή του Ασπροποτάμου, όπου παρέμεινε ως γραμματικός του αρματολού Νικολάου Στορνάρη (1823 κ.ε.-), τον οποίο ακολούθησε στην κάθοδό του στο Μεσολόγγι. Από τη θέση του αυτή ήρθε σε επαφή με πολλές προσωπικότητες της περιοχής, όπως τον Χριστόδουλο Χατζηπέτρο, τον Γρηγόρη Λιακατά, τον Γεώργιο Καραϊσκάκη, τον Νάσιο Μάνταλο κ.ά. και συμμετείχε στα πολεμικά γεγονότα της περιοχής Ασπροποτάμου, Αγράφων αλλά και της Νότιας Ελλάδας. Παράλληλα συγκέντρωσε και κατέγραψε αυθεντικές πληροφορίες για τα αρματολίκια και τους αρματολούς της Θεσσαλίας, καθώς και για τις σχέσεις μεταξύ των διαφόρων αρματολών και καπεταναίων της περιοχής. Δεν παραλείπει ακόμα να αναφερθεί στις συγγένειες, τους έρωτες και τα συνοικέσια των καπεταναίων και των μελών των οικογενειών τους. Σκιαγραφεί ακόμα τους χαρακτήρες τους, με τα προτερήματα και τα ελαττώματά τους.

Ενδεικτική για τη σημασία των «*Στρατιωτικών Ενθυμημάτων*» για την περιοχή του Ασπροποτάμου είναι και η σχετική αναφορά σε επιστολή (23-9-1942) του εκδότη τους Γιάννη Βλαχογιάννη προς τον Τρικαλινό λόγιο Αλέξανδρο Χατζηγιάκη: «*Θα ιδήτε στον Κασομούλη τον άπειρο ποιμενικόν πλούτο του Ασπροποτάμου, την πλούσια βιομηχανία υφασμάτων -καπώτων- για το στρατό του Αλή-πασια. Όταν εισέβαλε ο Σκόδρας στα 1823, οι Στορναραίοι φεύγοντας έβαλαν μπροστά ίσως 20 χιλ. κεφάλια ζώα, που χαθήκανε στο δρόμο, και λίγα φθάσανε στο Μοριά*».

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΣΤΟΥΡΝΑΡΑΣ

*Αρχαιολόγος – Δρ αρχιτεκτονικής*

***Φοροδιοικητικές ενότητες και παραγωγικοί μηχανισμοί  
στη Δυτική Θεσσαλία κατά την οθωμανική περίοδο:  
Η περίπτωση των τιμαρίων στην περιοχή του όρους Κόζιακα***

Η περιοχή των Τρικάλων με την παγίωση της Οθωμανικής κυριαρχίας ενσωματώθηκε πλήρως και σε όλη την έκτασή της, πεδινή και ορεινή, στους μηχανισμούς του νέου πολιτικού και κοινωνικοοικονομικού σχηματισμού. Η συγκρότηση και λειτουργία συγκεκριμένων φοροδιοικητικών ενοτήτων στην περιοχή βασίστηκε στο σύστημα των τιμαρίων, στα οποία διακρίνεται ως κυρίαρχος ο αγροτικός χαρακτήρας στην οικονομία και την παραγωγή, ενώ η κτηνοτροφία λειτουργεί παραπληρωματικά σε διαδραστική σχέση με τη φυσική γεωμορφολογία και άλλους φυσικούς και ανθρωπογενείς παράγοντες.

Στην παρούσα ανακοίνωση εξετάζεται η ιστορική γεωγραφία, η διοικητική και οικονομική οργάνωση των οικισμών στην πρώιμη οθωμανική περίοδο που επιχωριάζουν στη γεωγραφική ενότητα του όρους Κόζιακα [όπως αυτή ορίζεται σήμερα] στο πλαίσιο του τιμαριωτικού συστήματος. Με βάση φορολογικά και απογραφικά στοιχεία του 15ου αι. αναλύεται γενικά ο τρόπος συγκρότησης και λειτουργίας των τιμαρίων στην ευρύτερη περιοχή των Τρικάλων και ειδικότερα ο χαρακτήρας των «ορεινών» τιμαρίων στη συγκεκριμένη περιοχή, οι παραγωγικές δραστηριότητες, τα χαρακτηριστικά του οικιστικού δικτύου και η σχέση του με το συγκοινωνιακό δίκτυο, η δημογραφική διάσταση και η κίνηση του πληθυσμού. Μελετώντας συγκριτικά τους πεδινούς οικισμούς και την πόλη των Τρικάλων διαπιστώνονται σχέσεις, ομοιότητες, αλλά και αρκετές ιδιομορφίες.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΝΑΤΣΙΟΣ

*Φιλολόγος*

***Κάτοικοι της ευρύτερης περιοχής Τρικάλων  
εγκατασταθέντες στην Υπάτη Φθιώτιδος (1830 - 1881)***

Χειρόγραφες ανέκδοτες αρχειακές πηγές αναφέρουν ότι στην μετεπαναστατική περίοδο (Οθωνική και αργότερα) στη Φθιώτιδα συντελείται ένας αθόρυβος εποικισμός από κατοίκους της Θεσσαλίας και ιδιαίτερα της ευρύτερης περιοχής Τρικάλων. Αρκετοί απ' τους ομογενείς μας εκείνους κατοίκους εγκαταστάθηκαν στην κωμόπολη της Υπάτης (Νέα Πάτρα) και στα περίξ αυτής χωριά. Το φαινόμενο ερμηνεύεται κάπως, αν ληφθούν υπ' όψη οι συνθήκες που επικρατούσαν τότε στην περιοχή εκείνη και τα επώνυμα πρόσωπα, που διαβίωναν στην ακριτική, την περίοδο εκείνη, Υπάτη, όπως «ο θεοφιλέστατος Επίσκοπος Σταγών και εκκλησιαστικός τοποτηρητής Νέων Πατρών Αμβρόσιος» (στα χρόνια 1830 - 1833), ο οποίος απεβίωσε στην

Υπάτη, ο Πετράκης Χατζηπέτρου, ως δήμαρχος Νέων Πατρών (Υπάτη) και άλλοι. Το γεγονός ότι εκεί λειτουργούσε Ελληνικό Σχολείο προσείλκυε μαθητές και μάλιστα ιερομονάχους απ' την περιοχή Τρικάλων, ακόμη και η υπόσχεση για παραχώρηση γαιών της περιοχής εκείνης σε Θεσσαλούς δημιούργησε κίνητρα μόνιμης εγκατάστασης στην Υπάτη. Περισσότερες λεπτομέρειες με αναλύσεις και συμπεράσματα θα δούμε και θα εξετάσουμε στη διάρκεια της Εισήγησης.

**ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΜΠΑΤΡΑΚΟΥΛΗΣ**

*Πτυχιούχος νομικής - Δρ γεωπολιτικής*

### ***Η Επανάσταση του 1854 στη Δυτική Θεσσαλία. Γεωιστορική θέωρηση***

Η εμπλοκή της Τουρκίας σε πόλεμο με τη Ρωσία κατά τον Κριμαϊκό πόλεμο (1853-1854) θεωρήθηκε ευκαιρία κήρυξης επανάστασης. Αν και το διεθνές κλίμα ήταν δυσμενές για την Ελλάδα, ωστόσο οι Έλληνες πατριώτες δραστηριοποιήθηκαν και ξεσηκώθηκαν για την απελευθέρωση εκτός των ορίων του πρώτου ελλαδικού κράτους (1830) περιοχών. Η εξέγερση μεταδόθηκε της από τα Τζουμέρκα στα Άγραφα και υπό τον έλεγχο των επαναστατών τέθηκε όλη η ύπαιθρος των Αγράφων και της Νοτιοδυτικής Θεσσαλίας (Φεβρουάριος 1854), αφού έγινε κατάληψη όλων των διαβάσεων προς την Πίνδο και επέκταση της εξέγερσης στην περιοχή του Ασπροποτάμου και στα Χάσια, καθώς και στο Πήλιο. Υπήρξαν επαναστατικά σχέδια για τον έλεγχο αστικών κέντρων, ενώ οι Οθωμανοί οργάνωσαν την άμυνα των θεσσαλικών πόλεων και έλαβαν σημαντικές ενισχύσεις, ενώ Φουάτ εφένδης έστειλε προκήρυξη προς τους Χριστιανούς της Ηπειροθεσσαλίας.

Στην πορεία έχουμε διακοπή ελληνοοθωμανικών διπλωματικών σχέσεων και απόφαση των Δυτικών να πολεμήσουν ανοικτά κατά της Ρωσίας (Μάρτιος 1854), ενέργεια που επηρέασε δυσμενώς την Επανάσταση και τις ενέργειες της Ελλάδας. Ακολουθούν η μάχη στην Αγία Μονή Τρικάλων (8 Απριλίου 1854) και η νίκη των επαναστατών, οι μάχες στο Βελέσι και στη Μαγουλίτσα. Η ελληνική κυβέρνηση λαμβάνει μέτρα υπέρ του αγώνα. Παρατηρείται ενθαρρυντική άφιξη νέων εθελοντών από την Ελλάδα αλλά και άφιξη στην Καλαμπάκα ισχυρής δύναμης Τουρκαλβανών, οι οποίοι πολιορκήθηκαν από τους επαναστάτες με αποκορύφωμα τις πολυήμερες μάχες κοντά στην Καλαμπάκα (1 - 10 Μαΐου 1854), που είχαν ως αποτέλεσμα τη νίκη των επαναστατών.

Ακολούθησε επιδείνωση του κατά της Ελλάδος διεθνούς κλίματος μετά την αγγλογαλλική συνθήκη για υποστήριξη της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και το “μανιφέστο” υπέρ των Ορθοδόξων του τσάρου Νικολάου Α'. Υπήρξαν ακόμα δυσφημιστικά κατά της Ελλάδας δημοσιεύματα στον δυτικοευρωπαϊκό τύπο και ανησυχίες σε Αγγλία και Γαλλία από τις ελληνικές νίκες, εξελίξεις που είχαν ως αποτέλεσμα την επέμβαση των Αγγλογάλλων, τον στρατιωτικό αποκλεισμό και την “κατοχή” της Ελλάδος, την επιβολή στον Όθωνα δήλωσης άνευ όρων ουδετερότητας και διορισμό κυβέρνησης από πρόσωπα καθ' υπόδειξιν των πρέσβων. Η νέας κυβέρνηση και οι Αγγλογάλλοι έλαβαν μέτρα της για καταστολή της επανάστασης: διάταγμα αμνήστευσης, αποστολή μεικτών ελληνο-αγγλογαλλικών επιτροπών για να πείσουν τους εθελοντές να επιστρέψουν στο Βασίλειο. Κατάληξη η Οθωμανοελληνική εκεχειρία.

**ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ**

*Καθηγητής Παν/μίου Ιωαννίνων*

### ***Τα Τρίκαλα στην Ιστορία, την Παιδεία και τον Πολιτισμό στην περίοδο της ενσωμάτωσης. Ειδήσεις από τον Τύπο της Εποχής. Τομές και συνέχειες***

Η πόλη των Τρικάλων, καθ' όλη τη διάρκεια του δεύτερου μισού του 19ου αιώνα, είναι αντικείμενο πολιτικών, οικονομικών και γενικότερα κοινωνικών αναλύσεων στις στήλες του ελληνικού τύπου. Οι Έλληνες δημοσιογράφοι έχουν διασώσει στα κείμενά τους τις ειδήσεις και τα γεγονότα μιας κρίσιμης για τον τόπο εποχής, ενώ παράλληλα συσχετίζουν τους διπλωματικούς ελιγμούς και τις πολιτικές αποφάσεις, με τα κίνητρα, τα συμφέροντα και τις σκοπιμότητες των ευρωπαϊκών Δυνάμεων. Τα χρόνια 1854, 1856, 1862, 1863, 1864, 1866-1869, 1875-1878, 1881, 1885, 1893, 1896, 1897, 1899, αποτελούν μεγάλες τομές για την ελληνική κοινωνία και το ελληνικό κράτος. Παράλληλα, μπορεί να γίνει λόγος για τις συνέχειες, όπως αυτές εκδηλώνονται στις θεσσαλικές πραγματικότητες τα χρόνια 1854, 1881, 1893 και 1897. Η έρευνα, η μελέτη και «το ιστορικώς σπουδαϊόν» της δημοσιογραφικής αρθρογραφίας, ειδικότερα όταν πρόκειται για

τον τύπο του παροικιακού ελληνισμού, όπως είναι οι εφημερίδες «Κλειώ» και «(Νέα) Ήμέρα» της Τεργέστης είναι αντικείμενα υποχρεωτικά και επιστημονικώς αναγκαία. Οι πολιτικές αναλύσεις των αδελφών Βυζάντιων, Αναστάσιου και Αλέξανδρου («Νέα Ήμέρα») και του Βλάση Γαβριηλίδη («Ακρόπολις») για τη Θεσσαλία και τα Τρίκαλα ειδικότερα, ιδιαίτερα την εποχή της ενσωμάτωσης, επιτρέπουν όχι μόνο να επισημάνουμε, αλλά κυρίως να προσδιορίσουμε τα αποτελέσματα και τις ειδικές επιπτώσεις που είχαν οι νέες συνθήκες που επιβλήθηκαν στις ελεύθερες πλέον τοπικές κοινωνίες των Τρικάλων και της Θεσσαλίας. Η αγροτική οικονομία των Τρικάλων, η καταδίωξη της ληστείας, η αντιμετώπιση του χρέους απέναντι στην Τουρκία, η χορήγηση γενικής αμνηστίας στους Θεσσαλούς επαναστάτες, που είχαν συλλάβει οι Οθωμανοί, ζητήματα ιθαγένειας, η εκπαίδευση, η παιδεία, ο πολιτισμός, οι νέες μορφές ιδιωτικών καθοριστικών παρεμβάσεων, όπως είναι αυτές των μεγαλοεπιχειρηματιών της Διασποράς, σε βασικούς λειτουργικούς κοινωνικούς θεσμούς, είναι ορισμένα μόνο από τα καίρια θέματα που απασχολούσαν τον ελληνικό τύπο εκείνων των χρόνων. Στις αναλύσεις αυτές, εκτός άλλων, εύκολα γίνεται φανερό ότι η τόσο προβεβλημένη «Μεγάλη Ίδέα» και οι κάθε είδους άσκοποι ρομαντισμοί υποχωρούσαν μπροστά στις νέες πραγματικότητες: η οθωμανική αυτοκρατορία το 1881 υποχρεώθηκε να αποδώσει στην ελληνική επικράτεια πόλεις, εδάφη και γεωγραφικά διαμερίσματα που αιώνες κατείχε.

ΧΡΥΣΟΥΛΑ ΚΟΝΤΟΓΕΩΡΓΑΚΗ-ΤΣΑΜΑΝΗ

*Καθηγήτρια αγγλικής φιλολογίας*

### ***Σχέσεις Εκπαίδευσης – και άλλες - μεταξύ των νομών Τρικάλων και Μαγνησίας***

Από τη εποχή της Τουρκοκρατίας φαίνεται από πολλές πηγές πως υπάρχουν εκπαιδευτικές σχέσεις μεταξύ των δύο νομών, Τρικάλων και Μαγνησίας. Πνευματικές προσωπικότητες που κατάγονται από τα Τρίκαλα, έπαιξαν σπουδαίο ρόλο στην εκπαιδευτική αφύπνιση στη Μαγνησία. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ο μητροπολίτης Δωρόθεος Σχολάριος, χάρις στο ενδιαφέρον και τις ενέργειες του οποίου ιδρύθηκε το πρώτο Γυμνάσιο στον Βόλο. Υπάρχουν επίσης πρόσωπα καταγόμενα από τη Μαγνησία τα οποία προσέφεραν τις υπηρεσίες τους βοηθώντας στην εκπαιδευτική αναγέννηση της περιοχής των Τρικάλων. Εκτός όμως από τον τομέα της εκπαίδευσης οι σχέσεις ανάμεσα στους δύο νομούς επεκτείνονται και σε άλλους τομείς: της αρχαιολογίας, της ιστορίας, της εκκλησίας, του αθλητισμού.

Στην ανακοίνωση θα γίνει αναφορά σε τέτοιες περιπτώσεις από την Τουρκοκρατία μέχρι τον 20ό αιώνα.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΚΑΚΗΣ

*Δικηγόρος – Λέκτωρ Νομικής Σχολής Α.Π.Θ.*

### ***Ζητήματα Εκκλησιαστικού και Βυζαντινού Δικαίου στον Κώδικα της Μητροπόλεως Λαρίσης (1647-1868)***

Ο Κώδικας της Μητροπόλεως Λαρίσης καλύπτει ιστορία περίπου τριών αιώνων (1647-1868) και παρουσιάζει έντονο ενδιαφέρον για τον ερευνητή του κανονικού δικαίου, καθώς τα έγγραφα που περιέχει ασχολούνται με ποικίλα ζητήματα εφαρμογής ιερών κανόνων και νομικών διατάξεων πολιτειακής προέλευσης.

Σε αυτό το πλαίσιο άξια μνείας είναι τα κείμενα που καταγράφουν παραιτήσεις και μεταθέσεις επισκόπων, θέματα που στην μακραίωνη εκκλησιαστική παράδοση διήλθαν μέσα από συμπληγάδες πολλών και κατά το πλείστον αυστηρών διατάξεων και επιταγών.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η διοικητική διάρθρωση της Μητροπόλεως Λαρίσης και ιδιαίτερα οι μεταβολές που συντελούνται στο εσωτερικό της, καθώς, όπως παρατηρείται, συχνές είναι οι καταργήσεις, διχοτομήσεις ή γενικότερα οι αλλαγές ορίων των επί μέρους επισκοπών. Η προσοχή του ερευνητή εστιάζεται στην πράξη επανίδρυσης της Επισκοπής Τρίκκης, διότι στο συγκεκριμένο κείμενο περιγράφονται οι λόγοι που εξηγούν τις ποικίλες μεταβολές που έλαβαν χώρα στην περιφέρειά της (συνενώσεις, υποβιβασμοί, προαγωγές κ.ά.). Στο σημείο αυτό αξίζει να επισημανθεί ότι οι συγκεκριμένες μεταβολές συντελέστηκαν κατά παρέκκλιση της αρχής «τα εκκλησιαστικά...δίκαια ταις πολιτειαίς επικρατείαις συμμεταβάλλε-

σθαι είωθε», καθώς, όπως προκύπτει από την έρευνα του πηγαίου υλικού, αυτές οφείλονται σε άλλους λόγους όπως η οικονομική κατάσταση της Μητροπόλεως Λαρίσης κ.ά.

Γενικά ο Κώδικας παρέχει αξιόλογες πληροφορίες για την Επισκοπή Τρίκκης και τις γύρω περιοχές και αποτελεί αναμφίβολα μία από τις πλέον αξιόπιστες και διεξοδικές πηγές για την κανονική ιστορία της συγκεκριμένης περιοχής. Τέλος, από τον Κώδικα αναδεικνύονται ορισμένα ιδιαίτέρως ενδιαφέροντα ζητήματα εκκλησιαστικής δικονομίας με χαρακτηριστικό παράδειγμα τη συνεκδίκαση περιουσιακής διαφοράς από τον Επίσκοπο Τρίκκης και τον Μητροπολίτη Λαρίσης.

ΜΑΡΙΑ ΤΑΤΑΓΙΑ

*Δρ νομικής*

### ***Το Αρχείο της Ι. Μητροπόλεως Τρίκκης και Σταγών. Η νομική του διάσταση***

Το Ιστορικό και Εκκλησιαστικό Αρχείο που βρίσκεται στη βιβλιοθήκη της Ιεράς Μητροπόλεως Τρίκκης και Σταγών περιλαμβάνει συγκεντρωμένο και τακτοποιημένο υλικό από λυτά έγγραφα-χειρόγραφα. Αρχίζει να υφίσταται χρονολογικά από το 1875 μέχρι σήμερα. Η μελέτη μας ωστόσο θα περιοριστεί στις 11 πρώτες αρχειοθήκες που καταλαμβάνουν την περίοδο από το 1875 μέχρι το 1899 που θεωρείται το έτος ιδρύσεως της Μητροπόλεως Τρίκκης, Σταγών και Γαρδικίου.

Είναι ένα Αρχείο που μπορεί να φωτίσει πολλές πτυχές της έρευνας ανάλογα με το περιεχόμενο. Από τη νομική οπτική προσέγγισης του Αρχείου που μας ενδιαφέρει αποδίδει ντοκουμέντα για την εφαρμογή των δικαϊκών θεσμών στην πρακτική νομική ζωή της περιοχής, τις νομικές συνήθειες και ακόμη τον έλεγχο της εφαρμογής των γραπτών νομοθετημάτων από την κεντρική εξουσία σε μία απομακρυσμένη από αυτή περιοχή.

Το εν λόγω Αρχείο παρουσιάζει ένα μεγάλο μέρος του εθνικού πλούτου της περιοχής να κατέχεται κυρίως από τις μονές. Αυτό καθιστά έντονο τον κρατικό καταναγκασμό για την υποχρεωτική υπαγωγή των διαχειριστών αυτού στα κρατικά ελεγκτικά όργανα, τον Υπουργό, τον Έπαρχο, τον Νομάρχη και στους κανόνες διαχείρισης που έχει επιβάλει η κρατική εξουσία μέσω της γραπτής νομοθεσίας.

Έτσι στα έγγραφα του Αρχείου αποτυπώνονται διαδικασίες, οι οποίες ορίζονται από τους νόμους, όπως αλλαγές ηγουμένων, ηγουμενοσυμβουλίων (παραδόσεις παραλαβές), διάφορες συμβάσεις για πρόσωπα (εργάτες-ποιμένες), για εμπορεύματα, εργασίες που πρόκειται να κάνουν, αποδείξεις που εκδίδουν κ.ο.κ. Μηνύσεις, ανακρίσεις, αναφορές μοναστηριών και γενικά θέματα που άπτονται της εκκλησιαστικής δικαιοσύνης εν σχέσει με τη διαχείριση των μονών απασχολούν μεγάλο μέρος του Αρχείου.

Άλλα θέματα νομικά που απασχολούσαν τις επισκοπές και αποτελούν την ύλη του Αρχείου είναι τα θέματα διοικητικής φύσεως που περιέχονται στην αλληλογραφία με το Υπουργείο των Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαιδεύσεως που ήταν ο βασικός εκφραστής της κυβερνητικής βουλήσεως στα εκκλησιαστικά, το Υπουργείο Εσωτερικών και τοπικά με τους Δημάρχους, τον Νομάρχη και τον Έπαρχο.

Αξιοπρόσεκτο τμήμα του Αρχείου είναι οι δικογραφίες εκκλησιαστικών δικαστηρίων που περιλαμβάνουν το κατηγορητήριο, τις καταθέσεις των μαρτύρων, την απολογία του κατηγορουμένου και την απόφαση.

Ο Επίσκοπος εκτός από την εκκλησιαστική δικαιοσύνη που έπρεπε να αποδίδει, όπως μας παρουσιάζεται στο υλικό του Αρχείου, συχνά καλούνταν να επιβάλει και επιτίμια, δηλαδή εκκλησιολογικής - ποιμαντικής φύσεως ποινές. Έτσι απαντώνται αιτήματα κληρικών, πολιτών, νομαρχών ή ομάδων πολιτών που ζητάνε την επιβολή επιτίμιου σε κάποιον συγκεκριμένο ή προς αγνώστους για αδικήματα ποινικώς κολάσιμα.

Ακόμη προς τις Επισκοπές υπάρχει σωρεία αιτήσεων για θέματα που απασχολούν την καθημερινή ζωή των πολιτών, όπως άδειες γάμου, αιτήσεις για απόπειρα συνδιαλλαγής πριν από το διαζύγιο.

Από την ύλη του Αρχείου είναι εμφανές ότι συνυπάρχουν δύο ισχυρές δικαιοταξίες οι οποίες είναι αναγνωρισμένες από την τοπική κοινωνία. Η μία αφορά στην εφαρμογή του πολιτειακού δικαίου και η άλλη στο κανονικό δίκαιο της Εκκλησίας που συμπληρώνει τους κανόνες της γραπτής πολιτειακής νομοθεσίας, καθώς κατά την επικρατούσα ιδεολογία η Εκκλησία αποτελεί στοιχείο του κρατικού μηχανισμού και διαχειρίζεται ένα μεγάλο μέρος των κρατικών αρμοδιοτήτων -και αυτό μας καταδεικνύει το Αρχείο- όπως για παράδειγμα τη διανομή του πλούτου που παράγει η γαιοκτησία των μονών, η απονομή δικαιοσύνης, η απογραφή του πληθυσμού, η καταχώριση των ληξιαρχικών στοιχείων κ.ά.

#### 4η ΣΥΝΕΔΡΙΑ

**Θέμα: Φιλολογία**

**Πρόεδρος: Καθηγητής Απόστολος Παπαϊωάννου**

**ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΑΛΟΣΠΥΡΟΣ**

*Επισκέπτης καθηγητής Παν/μίου Αθηνών*

**Κορωνίδος μυθογραφία:**

***Συμβολή στο μυθολογικό προσκήνιο του Απόλλωνα και του Ασκληπιού***

Με την εισήγηση αυτή καταγράφεται ιστορικά και βιβλιογραφικά το σύνολο των μυθολογικών μαρτυριών και παραδόσεων που σχετίζονται με την Κορωνίδα, τη θρυλούμενη κόρη του βασιλιά των Λαπιθών Φλεγύα, η οποία υπήρξε ερωμένη του Απόλλωνα και μητέρα του Ασκληπιού. Ως φλεγόμενη Κορωνίδα, πρότυπο μητέρας και θυσίας, συγκεντρώνει τις ιδιότητες της γυναίκας και της θνητότητας εν ταυτώ, λειτουργώντας σε σχέση με τον θεό-ήρωα της ιατρικής χθόνιο Ασκληπιό και τον θεό του φωτός Απόλλωνα. Οι ερμηνευτικές δυνατότητες που διανοίγει μία μυθογραφική προσέγγισή της, επιτρέπουν τη γνωριμία μας με την αρχαία θεσσαλική Τρίκκη, κύρια γενέτειρα της μυθολογικής παράδοσης. Στην παρούσα εισήγηση οι αρχαίες μαρτυρίες (ΗΣίοδος, Πίνδαρος, Όμηρος, *Ύμνος εις Απόλλωνα*, Οβίδιος, κ.ά.) εξετάζονται τόσο φιλολογικά (αρχαιογνωστικά) όσο και κειμενοκριτικά.

**ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΣΤΕΡΓΙΟΥΛΗΣ**

*Δρ φιλολογίας*

***Ρητορική προσέγγιση του “Εγκωμίου” του Αντωνίου Λαρίσης  
στον άγιο Οικουμενίο, επίσκοπο Τρίκκης***

Ο άγιος Αντώνιος, αρχιεπίσκοπος Λαρίσης (1333-1363/64), υπήρξε αξιόλογος εκκλησιαστικός συγγραφέας. Έγραψε λόγους πανηγυρικούς σε διάφορες θεομητορικές εορτές και εγκώμια σε μάρτυρες και αγίους. Ανάμεσα σε αυτά συγκαταλέγεται και ο εγκωμιαστικός του λόγος «εἰς τὸν ἐν ἀγίοις πατέρα ἡμῶν ἀρχιεράρχην καὶ θαυματουργὸν Οἰκουμένιον ἐπίσκοπον Τρικάλων».

Στο συγκεκριμένο εγκώμιο εξετάζονται αναλυτικά η δομή του από ρητορικής απόψεως, τα σχήματα λόγου και εκφραστικά μέσα που χρησιμοποιεί ο Αντώνιος, με σκοπό την πετυχημένη πρόσληψη νοημάτων από το κοινό, και τα χαρακτηριστικά της ρητορικής του γλώσσας, γλώσσα η οποία συμπυκνώνει τις ενότητες και δημιουργεί τις απαραίτητες προϋποθέσεις πλαστικότητας του κειμένου. Επισημαίνονται όμως και περιπτώσεις στις οποίες ο λόγος του Αντωνίου γίνεται μακροσκελής στη φράση και στρυφνός στο ύφος με αποτέλεσμα οι ακροατές να αδυνατούν να τον παρακολουθήσουν. Αναδεικνύεται ακόμη, μέσω του εγκωμίου στον άγιο Οικουμενίο, η θεολογική κατάρτιση του ρήτορα, με σκοπό να αποκτήσει την εύνοια του ακροατηρίου του. Τέλος, γίνεται αναφορά στις πηγές του Αντωνίου προκειμένου να συγγράψει το εγκώμιο και ειδικά στη σχέση του συγκεκριμένου εγκωμίου με τον *Βίο* του αγίου Αχιλλίου, αρχιεπισκόπου Λαρίσης, αρχικό και διασκευή του, αφού εντοπίζονται ακριβώς παράλληλα γεγονότα.

**DEAM SAKEL**

*Αναπλ. καθηγητής Παν/μίου Βοσπόρου Κων/πόλεως*

***Τα βιβλιογραφικά παρεκβόλαια του κώδικα 76 της Ι. Μονής Δουσίκου***

Στα μέσα του 19ου αιώνα, ο γνωστός λόγιος και μοναχός της Μονής Δουσίκου Χατζη-Γεράσιμος κατέγραψε, στον σήμερα υπ. αριθμόν 76 κώδικα της αυτής μονής, περιγραφές του περιεχομένου μιας σειράς εντύπων βιβλίων που τότε φυλάσσονταν στη Βιβλιοθήκη της. Στα σχετικά βιβλία συγκαταλέγονταν τα βασικότερα ιστορικά αναγνώσματα του ελληνικού γένους στην ύστερη μεταβυζαντινή περίοδο, δηλαδή τον 17ο και 18ο αιώνα.

Το ενδιαφέρον μας εστιάζεται στο γεγονός ότι ο Χατζη-Γεράσιμος δείχνει το σχετικό ενδιαφέρον σε εποχή αρκετά μεταγενέστερη από εκείνη της κυρίως δημοτικότητας αυτών των έργων. Δεύτερη παράμετρος επίσης είναι ο τρόπος της περιγραφής αυτών των εντύπων, η οποία είναι πλήρως εναρμονισμένη προς τα όσα γνωρίζουμε για την λαϊκή εκτίμηση που αυτά έχαιραν στην κυρίως μεταβυζαντινή περίοδο.

Το όλο φαινόμενο συνιστά μαρτυρία για τις πολιτισμικές πραγματικότητες στα μέσα του 19ου αιώνα σε μια περιοχή του ελληνικού χώρου εντός των ορίων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας αλλά σε στενή γειτνίαση με το νεοϊδρυθέν Ελληνικό Κράτος, όπου συντελούνταν τότε αξιοσημείωτες ιδεολογικές και άλλες μεταβολές. Για το θέμα αυτό γίνεται λόγος στην παρούσα ανακοίνωση.

## ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΟΔΟΥΛΟΣ

*Ιστορικός – Αρχαιολόγος*

### ***Ανέκδοτα πατριαρχικά σιγγίλια της Ι. Μονής Δουσίκου***

Η μονή του Αγίου Βησσαρίωνος, ή ως άλλως επονομαζόμενη και Μονή Δουσίκου, διαθέτει πλούσια συλλογή από κώδικες, χειρόγραφα περγαμηνά και χαρτώα, όπως επίσης και πλήθος επίσημων εγγράφων που παρέχουν αξιόλογες πληροφορίες για την ιστορία της στο πέρασμα των αιώνων. Από το αρχειακό αυτό υλικό ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα επίσημα πατριαρχικά έγγραφα που κατοχυρώνουν προνόμια ή που επικυρώνουν προγενέστερα.

Το πατριαρχικό σιγγίλιο του Οικουμενικού Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Προκοπίου Α' (1785 – 1789) του έτους 1787, επικυρώνει την γνησιότητα της διαθήκης της μοναχής Κυπριανής, την οποία είχε ήδη επικυρώσει με τη δεύτερη διαθήκη του ο άγιος Βησσαρίων (1534/35). Η περιουσία της (στην οποία εντάσσεται και ένας ναός του Αγίου Νικολάου κοντά στη Μονή) επικυρώνεται διά του παρόντος σιγγιλίου από τον οικουμενικό πατριάρχη Προκόπιο Α'. Το σιγγίλιο αυτό διασώζεται στη μονή, συνοδεύεται από τη μήρινθο και τη μολύβδινη βούλα των πατριαρχών και παρέχει πληροφορίες για την ιστορία της μονής στα 1787.

## ΑΙΜΙΛΙΑΝΟΣ ΓΚΕΚΑΣ

*Συντηρητής έργων τέχνης*

### ***Η συντήρηση ενός μετεωρίτικου χειρόγραφου κώδικα του 16ου αι.***

Ο κώδικας, η συντήρηση του οποίου μας απασχολεί στην παρούσα ανακοίνωση, είναι έργο του καλλιγράφου της μονής Ρουσάνου Παρθενίου ιερομονάχου, (το όνομά του σώζεται στην τελευταία σελίδα του κώδικα που χρονολογείται στα 1565). Ο κώδικας αποτελείται από πεντακόσιες είκοσι δύο (σωζόμενες) σελίδες από χειροποίητο χαρτί που φέρει υδατόσημο, η δερμάτινη βιβλιοδεσία και τα κεφαλάρια είναι βυζαντινού τύπου, ενώ το περιεχόμενό του είναι Θεοτοκάριο και Ακάθιστος Ύμνος.

Κατά την παραλαβή, το χειρόγραφο ήταν κατεστραμμένο σε μεγάλο βαθμό τόσο λόγω των δυσμενών συνθηκών αποθήκευσής του, όσο και της μακρόχρονης χρήσης του, ενώ υπέστη κατά καιρούς αρκετές επεμβάσεις, που αφορούσαν στη βιβλιοδεσία και την συμπλήρωση αποκομμένων τμημάτων χαρτιού. Στο παρελθόν, το χειρόγραφο απομακρύνθηκε από την αρχική του βιβλιοδεσία και αποκαταστάθηκε πρόχειρα. Κατά την επανασύνδεσή του δεν ακολουθήθηκε η σωστή τοποθέτηση των τετραδίων, και έτσι δεν διατηρήθηκε η κανονική συνέχεια του κειμένου.

Η εύθραυστη κατάσταση διατήρησης των σελίδων και το υψηλό ποσοστό φθοράς του κώδικα, απαιτούσαν διάφορα στάδια συντήρησης, όπως, μηχανικό καθαρισμό όλων των φερτών επικαθήσεων, υγρό καθαρισμό (με αποιονισμένο νερό) όλων των σελίδων, συμπληρώσεις των φθαρμένων και αποκομμένων τμημάτων χαρτιού, καθαρισμό του δέρματος και επαναβιβλιοδέτηση, ράψιμο βυζαντινών κεφαλαρίων και τοποθέτηση κλειστρών. Για την καλύτερη προστασία, το χειρόγραφο τοποθετήθηκε σε «αρχειακό κουτί» και σήμερα φυλάσσεται σε ειδική γυάλινη προθήκη του σκευοφυλακίου της Ι. Μ. Ρουσάνου.

## ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ

*Καθηγητής βυζαντινής ιστορίας Παν/μίου Ιωαννίνων*

## ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΑΓΟΡΙΤΣΑΣ

*Φιλολόγος – Υπ. δρ βυζαντινής ιστορίας*

***Η δημόδης παράφραση του Βίου του οσίου Αθανασίου Μετεωρίτου  
από τον Νεόφυτο Χριστόπουλο, ιερομόναχο Ιβηρίτη***

Η δημόδης παραλλαγή του Βίου του οσίου Αθανασίου του Μετεωρίτη συντάχθηκε το 1707 από τον λόγιο Ιβηρίτη ιερομόναχο Νεόφυτο Χριστόπουλο με την προτροπή και συνδρομή του προηγούμενου της μονής του Μεγάλου Μετεώρου, Χατζή-Καλλίστου, από την Ασπροκκλησιά Ιωαννίνων.

Στήν ανακοίνωση θα παρουσιαστούν οι χειρόγραφοι κώδικες Ιβήρων 350, Μεταμορφώσεως (Μ. Μετεώρου) 354 και Αγίου Στεφάνου 56, οι όποιοι διασώζουν την χειρόγραφη παράδοση της δημόδους μορφής του Βίου και θα αναφερθεί ή μεταξύ τους σχέση. Θα γίνει επίσης απόπειρα ταύτισης του κώδικος του Βίου που χρησιμοποιήθηκε για την παράφραση, και θα διερευνηθούν οι πιθανοί λόγοι που ώθησαν τον Νεόφυτο Ιβηρίτη να προβεί στη σύνταξή του. Τέλος, θα παρουσιαστούν γλωσσικά και άλλα δεδομένα της παράφρασης, σε σύγκριση με αντίστοιχα κείμενα δημωδών παραφράσεων έργων των πατέρων της εκκλησίας που ακμάζουν την περίοδο αυτή και μάλιστα στο Άγιον Όρος.

**ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΝΤΟΥΤΣΗΣ**

*Δάσκαλος – Δρ Παν/μίου Ιωαννίνων*

***Πρότυπα συμπεριφοράς στην εκπαιδευτική πρακτική του 19ου αιώνα  
“Χρηστοθήθεια παιδική και ηθική του ανθρώπου” (1829)  
του Διονυσίου Πύρρου του Θετταλού».***

Αντικείμενο της παρούσας ανακοίνωσης είναι η διερεύνηση και παρουσίαση των κανόνων καλής και ηθικής συμπεριφοράς, όπως αυτοί αποτυπώνονται στο έργο του Διονυσίου Πύρρου του Θετταλού που επιγράφεται: *“Χρηστοθήθεια παιδική και ηθική του ανθρώπου”* και εκδόθηκε στο Ναύπλιο το 1829 από το τυπογραφείο του Κωνσταντίνου Τόμπρα. Πρόκειται για την τρίτη έκδοση του πρωτότυπου κειμένου *“Doveri dell’ Uomo per uso de’ Fanciulli”* του Francois Soave, το οποίο ο Πύρρος μετέφρασε για πρώτη φορά το 1810, όταν σπούδαζε στην Παβία. Δεν πρόκειται, όμως, για απλή μετάφραση, καθώς ο Θεσσαλός λόγιος στην υπό έρευνα έκδοση πρόσθεσε συνερανήσματα ηθικής φιλοσοφίας, μύθους του Αισώπου, αλλά και διαλόγους «εις γνώσιν της φιλοσοφίας». Το συγκεκριμένο ηθικοπλαστικό ανάγνωσμα, σπάνιο και δυσεύρετο, χρησιμοποιούνταν ως διδακτικό εγχειρίδιο και ανήκει στην κατηγορία των «χρηστοθειών», οι οποίες γνώριζαν μεγάλη εκδοτική άνθηση τον 19ο αιώνα. Είχαν, επομένως, αντίκτυπο στη σχολική πράξη και ανταποκρίνονταν σε συγκεκριμένα αιτήματα της κοινωνίας.

Στο πλαίσιο της ανακοίνωσης θα εξεταστούν οι αλλαγές που συντελούνται στο επίπεδο της εκπαιδευτικής θεωρίας και πρακτικής κυρίως από το τελευταίο τέταρτο του 18ου αιώνα και εξής με την επίδραση των ιδεών του ευρωπαϊκού διαφωτισμού, καθώς και την άνοδο της ελληνικής αστικής τάξης. Στον χώρο της σχολικής πράξης οι τάσεις αυτές αποτυπώνονται με τη σταδιακή απομάκρυνση των θεολογικών αναγνωσμάτων και την αντικατάστασή τους με την έκδοση εντύπων που προωθούν τις αστικές αξίες. Ιδιαίτερη σημασία θα δοθεί στη σχέση του βιβλίου με τη χριστιανική παράδοση. Παράλληλα, θα αναδειχθεί η επίδραση του έργου στην εκπαιδευτική πράξη του καιρού του, καθώς και η σχέση του με παλαιότερες παιδαγωγικές θεωρίες.

Η έρευνα εμπίπτει, συνεπώς, στην ιστορία των διδακτικών εγχειριδίων στο πλαίσιο της οποίας επιχειρείται η ανασύνθεση του παρελθόντος με βάση το ιστορικοκοινωνικό συγκείμενο και, κυρίως, την εκπαιδευτική και παιδαγωγική πραγματικότητα της εποχής. Μεθοδολογικά στηρίζεται σε πρωτογενείς αρχειακές πηγές, οι οποίες αξιοποιούνται σύμφωνα με την επιστημονική δεοντολογία της ιστορικής μεθόδου.

**ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ ΠΥΛΑΡΙΝΟΣ**

*Καθηγητής Ιονίου Παν/μίου.*

***Συμπληρωματικά στοιχεία για το ποιητικό έργο του Ηλία Κεφάλα***

Το *Σιωπητήριο χιονιού* και *Το δέντρο που έγενε τη βροχή* και *τραγουδούσε* είναι οι τελευταίες ποιητικές συλλογές του Ηλία Κεφάλα. Στην ανακοίνωσή μας θα εξεταστούν αρχικά τα ποιήματά τους καθαυτά,

με στόχο την αναζήτηση των νέων στοιχείων που κομίζει ο ποιητής, και στη συνέχεια σε σχέση με το προγενέστερο έργο του, με σκοπό την παρακολούθηση της εξέλιξης της γραφής του, την ανανέωση των θεματικών και των τεχνικών του, καθώς και τις προεκτάσεις που έδωσε στην όλη ποιητική του.

Το σημαντικότερο που θα επιδιωχθεί να επισημανθεί και να προβληθεί είναι οι αλλαγές στο ήθος και στη φιλοσοφική θεώρηση του κόσμου, όπως διαπιστώνονται αυτές στα ποιήματα των δύο αυτών έργων, θεώρηση σύμφυτη με τις υπαρξιακές αναζητήσεις της ωριμότητας του εν λόγω ποιητή.

**ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΚΑΛΦΑΣ**

*Φιλολόγος.*

***Τοποφιλία και ανθρωπολογικές διαστάσεις ενός λογοτεχνικού τόπου.  
Οι περιπτώσεις των Τρικαλινών λογοτεχνών Ηλία Κεφάλα και Μαρούλας Κλιάφα***

Η Μαρούλα Κλιάφα και ο Ηλίας Κεφάλας είναι δύο συγγραφείς των οποίων το έργο εκτείνεται σε πολλά πεδία (ποίηση, πεζογραφία, κριτική λογοτεχνική και εικαστική, ανθολογίες, τοπική ιστορία, λευκώματα κτλ.). Σκοπός της εισήγησης είναι να επισημάνει ενδείξεις «τοποφιλίας» και τις ανθρωπολογικές διαστάσεις της εμμονής στον τόπο και στους ανθρώπους του τόπου στο αφηγηματικό έργο του Ηλία Κεφάλα («Φάσματα της ερημιάς», 1999, «Χιόνι στα όνειρα», 2001, «Χώμα, χρώματα», 2007) και στα συνοδευτικά κείμενα του βιβλίου «Γυναίκες της γης» (1994, φωτογραφίες: Δημήτρης Λέτσιος) της Μαρούλας Κλιάφα. Η πληθώρα των τοπικών/φυσικών αναφορών, άλλοτε μεταφορικών και άλλοτε όχι, στον Κεφάλα υποστηρίζουν τη βαθύτατη συνάφεια του φυσικού στοιχείου με το ανθρώπινο, δημιουργικό σύμπαν: *ύλη των βουνών, ψυχαλγής άνεμος, χρωμόδεντρα, ονειρόλακκων, προς τα μελιχρά λιβάδια μιας ποθεινής πατρίδας, σαρμανίτσα, μηλιές και εύοςμα οπωροφόρα*. Η φυσική τοπιογραφία διαθέτει μια απaráμιλλη ικανότητα ανάκλησης των βιωμένων εμπειριών. Από την άλλη η αποτύπωση και η περιγραφή των εικονιζόμενων προσώπων από την Μαρούλα Κλιάφα προσδιορίζεται τόσο από τη σχέση τους με τον τόπο εντός του οποίου εγκαταβιώνουν όσο και από την πίστη στις ανθρωπολογικές σταθερές της αγροτικής ζωής και του κοινοτικού βίου.

**ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΤΣΟΥΚΝΙΔΑΣ**

*Φιλολόγος – Ερευνητής ΚΕΝΔΙ Ακαδημίας Αθηνών*

***Παρατηρήσεις στο γλωσσικό ιδίωμα της Πύλης Τρικάλων***

Η ανακοίνωση αυτή βασίζεται, κυρίως, σε υλικό που συγκεντρώθηκε στην Πύλη το καλοκαίρι του 2000, κατά τη διάρκεια επιτόπιας έρευνας στον Νομό Τρικάλων, η οποία πραγματοποιήθηκε μετά από εντολή της Ακαδημίας Αθηνών. Περιλαμβάνει φωνολογικές και μορφολογικές παρατηρήσεις.

Το ιδίωμα της Πύλης ανήκει στα βόρεια ελληνικά, χαρακτηριστικά των οποίων είναι η στένωση/κώφωση των άτονων φωνηέντων *ε* και *ο* και η σίγηση των άτονων *ι* και *ου*, όπως συμβαίνει στα περισσότερα θεσσαλικά ιδιώματα, η σίγηση του τελικού *ι* δεν είναι πλήρης (παραμένει υπόλειμμα), το *ι* δίπλα σε έρρινο ή υγρό προφέρεται ως ημίφωνο, πολλές φορές τα *μπ*, *ντ*, *γκ* είναι προερρινωμένα, εμφανίζονται δύο τόνοι σε μεσοπαθητικούς ρηματικούς τύπους, το άρθρο στο αρσενικό γένος είναι το *ν*, ο παρατατικός των ρημάτων σε *-άου* λήγει σε *-ούσα* κ.τ.λ., Τέλος, ποικίλα φαινόμενα, του ιδιώματος της Πύλης, φωνολογικά και μορφολογικά (δηλ. σχετικά με την παραγωγή, τη σύνθεση και την κλίση των λέξεων), απαντούν και σε πολλά άλλα ιδιώματα της νεοελληνικής, «βόρεια» αλλά και «νότια».

**ΚΥΡΙΑΚΗ 6 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 2011**

**ΠΡΩΙ**

**5η ΣΥΝΕΔΡΙΑ**

**Θέμα: Αρχαιολογία – Ιστορία**

**Πρόεδρος: Δρ Θεόδωρος Νημάς**

ΛΕΩΝΙΔΑΣ ΧΑΤΖΗΑΓΓΕΛΑΚΗΣ

Αρχαιολόγος – δ/ντής ΛΔ' ΕΠΚΑ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ ΒΑΜΠΟΥΛΗ

Αρχαιολόγος.

***Νεότερα ανασκαφικά ευρήματα της Μέσης και Μυκηναϊκής εποχής  
στον Πετρόπορο και στο Πετρωτό Ν. Τρικάλων***

Η ΛΔ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, με χωρική αρμοδιότητα στους Νομούς Καρδίτσας και Τρικάλων, κατά το χρονικό διάστημα της λειτουργίας της από το 2004, προχώρησε στη διενέργεια ανασκαφικών ερευνών, καταγραφής, φωτογράφισης και συντήρησης αρχαίων αντικειμένων που αποκαλύφθηκαν στα πλαίσια του έργου της διαπλάτυνσης της εθνικής οδού Λάρισας - Τρικάλων. Συγκεκριμένα, κατά τη διαπλάτυνση του τμήματος Φαρκαδόνας - Μεγαλοχωρίου εντοπίστηκαν αρχικά και διερευνήθηκαν κατόπιν διεξοδικά τμήματα της οδού στα οποία εμφανίστηκε πληθώρα αρχαιολογικών ευρημάτων.

Στην κτηματική περιφέρεια του Δημοτικού Διαμερίσματος Οιχαλίας του Δήμου Φαρκαδόνας, στη χιλιομετρική θέση 43.700, αποκαλύφθηκαν αρχαιολογικά στοιχεία που επέβαλαν την ανασκαφή σε έκταση 2768 μ. στη βόρεια πλευρά της εθνικής οδού, στην θέση «Ασβεσταριά». Η μέχρι σήμερα αρχαιολογική έρευνα, παρότι δεν έχει ολοκληρωθεί, έχει φέρει στο φως σημαντικά στοιχεία για την ανθρώπινη δραστηριότητα στην περιοχή.

Αποκαλύφθηκαν οικιστικά κατάλοιπα, ήτοι τοιχάρια, επιφάνειες δαπέδων, στρώματα καταστροφής και καμένα στοιχεία. Εκτός από τα οικιστικά ερευνήθηκαν αρκετοί τάφοι, κιβωτιόσχημοι και λακκοειδείς, κτερισμένοι ή ακτέριστοι, με τους νεκρούς να ανήκουν τόσο σε ενηλίκους όσο και σε παιδιά, με τον σκελετό σε στάση εκτεταμένη, πλην ενός λακκοειδούς τάφου που ήταν τοποθετημένος σε στάση συνεσταλμένη. Επισημαίνεται ακόμη η αποκάλυψη ταφής σκύλου, καθώς επίσης ιπποειδών και άλλων οικόσιτων ζώων, που πολλές φορές ενταφιάζονταν κοντά ή και εντός των οικισμών.

Στον ανασκαφικό τομέα βρέθηκαν πληθώρα οστράκων κεραμικής, από αγγεία εισηγμένα και εγχώρια, ορισμένα ακέραια. Το μεγαλύτερο ποσοστό των οστράκων ανήκει σε χρηστικά αγγεία, καθώς και σε όστρακα με επιμελημένη διακόσμηση και καλύτερη επεξεργασία του πηλού. Παράλληλα συλλέχθηκαν και καταγράφηκαν μεγάλος αριθμός μικρών ευρημάτων, όπως λίθινα και οστέινα εργαλεία, λίθινες χάντρες, αντικείμενα υφαντικής δραστηριότητας, όπως πήλινα σφοντύλια και πηνία, κοσμήματα, όπως ενώτια και ψέλια από χαλκό. Τα αρχαιολογικά κατάλοιπα και ευρήματα χρονολογούνται στη Μέση εποχή του χαλκού έως και τη Μυκηναϊκή εποχή.

Η συνέχιση της ανασκαφικής έρευνας στην εν λόγω θέση, στην οποία θα μπορούσε να τοποθετηθεί η ομηρική Οιχαλία, πιστεύουμε ότι θα αποδώσει σημαντικές πληροφορίες για την οικιστική δραστηριότητα, σε συνάρτηση με το όλο οικιστικό δίκτυο στην ευρύτερη περιοχή της Φαρκαδόνας κατά την εποχή του Χαλκού.

ΣΤΥΛΙΑΝΗ ΛΑΦΑΖΑΝΗ

Αρχιτέκτων μηχανικός

***Ο γλυπτός διάκοσμος και ο περιβάλλον χώρος  
του Ι. Ν. Τιμίου Σταυρού Δολιανών - Κρανιάς Ασπροποτάμου.  
Προτάσεις αποκατάστασης στο πρόγραμμα ΕΣΠΑ***

Η εισήγηση αφορά στο έργο: «Στερέωση – Αποκατάσταση τμημάτων εξωτερικών τοιχοποιιών του ναού με αντικατάσταση φθαρμένων λίθων και λιθανάγλυφων και κατασκευή οικίσκου φύλαξης και πληροφόρησης, αντικατάσταση χώρων υγιεινής και διαμόρφωση περιβάλλοντος χώρου, του Ι. Ν. Τιμίου Σταυρού Δολιανών Κρανιάς Διευρυμένης Κοινότητας Ασπροποτάμου, Ν. Τρικάλων», έργο ενταγμένο στο ΕΣΠΑ που υλοποιείται με αυτεπιστασία από την 19η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων.

Ο Ιερός Ναός του Τιμίου Σταυρού υψώνεται σε πυκνόφυτη από έλατα περιοχή μεταξύ του οικισμού των Δολιανών και της Κρανιάς Τρικάλων, σε υψόμετρο 1200μ. Πρόκειται για ένα από τα πλέον αξιόλογα αρχιτεκτονήματα -με αρχικό έτος κατασκευής το 1770- όχι μόνο του Ελλαδικού χώρου αλλά και των Βαλκανίων, καθώς στον βασικό τύπο που ακολουθεί, θολοσκεπής βασιλική με τρούλλο, έχουν προστεθεί πολλά στοιχεία (τρούλλοι, τρουλλίσκοι, πολυγωνικές αψίδες, παραστάδες, ανοίγματα), στοιχεία που

σύμφωνα με τον μελετητή του μνημείου Π. Μυλωνά, δημιουργούν πολυκυτταρική ευμορφία χώρου που δεν συναντούνται στον Ελλαδικό χώρο.

Ο ναός εξωτερικά κοσμεύεται με πλούσια γλυπτή διακόσμηση με παραστάσεις όπως αυτή της Υψώσεως του Τιμίου Σταυρού, των Αγίων Γεωργίου και Δημητρίου, κτλ., που η μακρόχρονη έκθεσή τους στις πολύ άσχημες καιρικές συνθήκες οδήγησε στην αποσάθρωση και τη δημιουργία πολλών απολεπίσεων. Προκειμένου να αποφευχθεί η ολική καταστροφή τους, διαμορφώνοντας έτσι αρνητική εικόνα στη μορφή του μνημείου, το πρώτο σκέλος του έργου αφορά στην αντικατάσταση ή συντήρηση φθαρμένων λίθων και λιθανάγλυφων. Το δεύτερο σκέλος του έργου αφορά στην διαμόρφωση του περιβάλλοντος χώρου του μοναδικού αρχιτεκτονικού αριστουργήματος, ο οποίος είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με αυτό, και θα συμβάλει στην ανάδειξη και αξιοποίησή του, καθώς από μόνο του το μνημείο αποτελεί πολιτιστική και τουριστική αφετηρία της περιοχής και του νομού και όχι μόνο.

## ΙΩΑΝΝΗΣ ΤΣΙΟΥΡΗΣ

*Φιλόλογος – Αρχαιολογίας.*

### ***Η ζωγραφική του νάρθηκα των παρεκκλησίων του καθολικού της Μονής Δουσίου (1739)***

Ο κοινός νάρθηκας των παρεκκλησίων του Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου και των Εισοδίων της Θεοτόκου βρίσκεται στον όροφο του καθολικού της Μονής Δουσίου. Σύμφωνα με την κτιτορική επιγραφή, τοιχογραφήθηκε το 1739 με έξοδα του μοναχού Παγκρατίου. Σε μία δεύτερη επιγραφή αναφέρεται ο ζωγράφος του παρεκκλησίου, ο ιερέας Κωνσταντίνος. Πρόκειται για έναν ζωγράφο που κατάγεται από το Μαυρίλο Φθιώτιδος και έχει εργαστεί και στην περιοχή των Αγράφων στο α' μισό του 18ου αιώνα. Το περιορισμένο λόγω χώρου εικονογραφικό πρόγραμμα περιλαμβάνει σκηνές, όπως η Κοίμηση του Εφραίμ του Σύρου, η απεικόνιση της λάρνακας του αγίου Σπυρίδωνος, η Αποτομή του Προδρόμου και ο βίος των Πρωτοπλάστων.

## ΕΛΕΝΗ-ΣΤΥΛΙΑΝΗ ΤΡΙΒΥΖΑ

*Φιλόλογος – Υποψ.Διδάτωρ Αρχαιολογίας.*

### ***Ο τοιχογραφικός διάκοσμος του ναού των Αγίων Πάντων Καλαμπάκας ((1766)***

Ο ναός βρίσκεται ανατολικά του ναού της Κοιμήσεως της Θεοτόκου. Πρόκειται για μικρόν μονόχωρο ναό με υπερυψωμένο εσωνάρθηκα. Σύμφωνα με την κτιτορική επιγραφή κτίσθηκε το 1761 και τοιχογραφήθηκε το 1766 από τους αδελφούς ζωγράφους Στέργιο και Ιωάννη, που κατάγονταν από τους Καλαρρύτες Ιωαννίνων. Ο διάκοσμος εκτυλίσσεται σε τρεις ζώνες και περιλαμβάνει σκηνές του Δωδεκαόρτου και του Ακαθίστου Ύμνου.

## ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΤΖΑΜΟΥ

*Δρ ιστορίας τέχνης - Ερευνήτρια Ακαδημίας Αθηνών*

## ΒΑΛΙΑ ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ

*Αρχιτέκτων μηχανικός - Ερευνήτρια Ακαδημίας Αθηνών.*

### ***Ο αρχιτέκτων Βασίλειος Κουρεμένος στα Τρίκαλα του Μεσοπολέμου***

Το όνομα του Βασιλείου Κουρεμένου συνδέεται με τα Τρίκαλα κυρίως μέσω του Μνημείου Πεσόντων που φιλοτέχνησε για την πόλη, καθώς η υπογραφή του είναι χαραγμένη πάνω στη μαρμάρινη επιγραφή του ηρώου. Ωστόσο, ο διακεκριμένος αυτός αρχιτέκτων, ιδρυτικό μέλος της Ακαδημίας Αθηνών και καθηγήτης της Αρχιτεκτονικής Σχολής του ΕΜΠ, έχει μια ενεργή παρουσία στην πόλη των Τρικάλων. Εκπόνησε ενδιαφέρουσες και σημαντικές μελέτες για λογαριασμό της δημοτικής αρχής, οι οποίες αφορούν δημόσια κτίρια και αναπλάσεις δημοσίων χώρων. Από τις μελέτες αυτές υλοποιήθηκαν τελικά μόνον δύο. Πρόκειται α) για το Παλαιό Δημοτικό Νοσοκομείο (το οποίο τώρα στεγάζει το Φρουραρχείο και υπηρεσίες του Στρατού) και β) για το κτίριο του 5ου Δημοτικού Σχολείου Τρικάλων. Τα έργα αυτά, αν και ολοκληρώθη-

καν με αρκετές αποκλίσεις από τα αρχικά σχέδια, εξαιτίας έλλειψης κονδυλίων, αποτελούν εξαιρετικά δείγματα ποιοτικής αρχιτεκτονικής του Μεσοπολέμου. Όμως και οι ανεκτέλεστες προτάσεις του Κουρεμένου για τα Τρίκαλα παρουσιάζουν εξαιρετικό ενδιαφέρον, τόσο για την τεκμηρίωση, την ερμηνεία και την αξιολόγηση του έργου του αρχιτέκτονα, όσο και για τη συμβολή τους στην πολεοδομική ιστορία των Τρικάλων.

Η παρουσία του Κουρεμένου στα Τρίκαλα ανιχνεύεται πρωτίστως μέσα από τον τοπικό ημερήσιο τύπο της εποχής, που αποτελεί και μία από τις κύριες πηγές μας για την εισήγηση αυτή. Η έρευνά μας βασίστηκε επίσης στο αρχειακό υλικό που συγκεντρώσαμε μελετώντας τον προσωπικό φάκελο του Βασιλείου Κουρεμένου στην Ακαδημία Αθηνών, σε πρωτογενείς πηγές και σε επιτόπια έρευνα.

## ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΣΤΕΦΟΣ

Φιλολόγος – Δρ κλασικής φιλολογίας

### **Θεσσαλικές πόλεις στον “Νηών Κατάλογον” της *Ιλιάδας* του Ομήρου**

Η Β' ραψωδία της *Ιλιάδας* (*Ονειρος – Διάπειρα – Νεών Κατάλογος*, στίχ. 1-877) αρχίζει μ' ένα απατηλό όνειρο του Δία, με το οποίο ο θεός διεγείρει τον Αγαμέμνονα να επιτεθεί εναντίον του Ιλίου, υποσχόμενος άμεση νίκη. Ο αρχιστράτηγος ανακοινώνει το ενύπνιο στους Αχαιούς και προκαλεί τη συγκέντρωση του στρατού. Ο ποιητής, με μια καινούρια επίκληση στις Μούσες, δίνει στον *Κατάλογο των πλοίων*, μια απαρίθμηση των στρατιωτικών τμημάτων (αριθμός πλοίων, ονόματα πόλεων και αρχηγοί επικεφαλής), από τις διάφορες περιοχές της Ελλάδας (στίχ. 494-779), στον οποίο επισυνάπτεται ένας συντομότερος κατάλογος των Τρώων και των συμμάχων τους (στίχ. 816-877).

Ο περίτεχνος αυτός ιλιαδικός «σωρείτης», κατά τον Μαρωνίτη, ανθρωπωνυμίων, εθωνυμίων, πατρωνυμίων και αριθμών συγκίνησε προφανώς τον Αισχύλο στους *Πέρσες* (Πάροδος – αγγελική ρήση – εξοδικός κομμός) και τον Ηρόδοτο (VII, 61-82), αλλά και, στη νεοελληνική λογοτεχνία, τον Νίκο Εγγονόπουλο (Μπολιβάρ) και τον Τάκη Σινόπουλο (*Νεκρόδειπνος*).

Από τον ευρύτερο θεσσαλικό χώρο αναφέρονται (στίχ. 681-747) πολύ γνωστές πόλεις (Φυλάκη, Πτελεός, Φεραί, Ιωλκός, Μελίβοια, Τρίκη, Ιθώμη κ.ά.), αλλά και λιγότερο οικεία ονόματα: συνολικός αριθμός 29 πόλεις και πολισμάτα, αρχίζοντας από το Πελασγικόν Άργος, κοντά στη σημερινή Λάρισα, και καταλήγοντας στους Μάγνητες, που κατοικούσαν στα περίχωρα του Πηνειού και στο *εινოსίφυλλον* Πήλιον. Αναφέρονται, επίσης, οι επικεφαλής αρχηγοί: Αχιλλεύς (Μυρμιδόνες, Έλληνες και Αχαιοί). Πρωτεσίλαος και Ποδάρκης, Εύμηλος, Φιλοκτήτης και Μέδων, Ποδαλείριος και Μαχάων, Ευρύπυλος, Πολυποίτης και Λεοντεύς, Πρόθοος.

Η μνεία των θεσσαλικών ονομάτων και τοπωνυμίων έχουν μιαν ιδιαίτερη γοητεία, όχι μόνο για την αρχαιολογική σκαπάνη, που φέρνει στο φως λείψανα παλαιότερων εποχών, αλλά και γιατί επιβιώνουν αυτούσια στη νεοελληνική γλώσσα, σε ονοματοθεσίες και οδωνυμίες πόλεων και οικισμών, καθώς και σε ονομασίες δήμων με την αρχαία τους επωνυμία.

## ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΙΚΟΥΛΑΣ

Αν. καθηγητής Παν/μίου Θεσσαλίας

### **“Και πόλις Οξύνεια παρά τον Ίωνα ποταμόν”**

Η θέση της Οξύνειας, πόλη της Εστιαιώτιδος στη βόρεια μεθόριο της τελευταίας και γνωστή μόνον από χωρίο του Στράβωνα (VII 7, 9/327), παρέμενε αμφιλεγόμενη στη βιβλιογραφία. Με βάση τα στοιχεία της έρευνας από το Πρόγραμμα της Πίνδου (2002–2006) προέκυψαν ευρήματα που τεκμηριώνουν την σχεδόν ασφαλή ταύτισή της με το Παλιόκαστρο Ξερόκαμπου, νότια από τη σημερινή Οξύνεια/Μερίτσα (ΓΥΣ 421μ., GPS: 39° 47' 786 – 021° 30' 706), στη δεξιά/δυτική όχθη του Ίωνα/Μουργκάνη, σε θέση καθόλα προσφυή.

Στην ανακοίνωση παρατίθεται και η προβληματική για τα όρια της Εστιαιώτιδος με την Περραιβία, καθώς και τα σχετικά με την ταύτιση της Μονδαίας.

## ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ

Φιλολόγος – Δρ ιστορίας

***Η ληστεία στη βορειοδυτική Θεσσαλία  
από το 1850 περίπου έως το 1881  
(με βάση τη γαλλική προξενική αλληλογραφία)***

Οι Γάλλοι υποπρόξενοι που υπηρέτησαν στη Λάρισα και στον Βόλο τα τελευταία τριάντα χρόνια πριν από την ενσωμάτωση της Θεσσαλίας στο ελληνικό κράτος μας δίνουν στις εκθέσεις τους πολλές και σημαντικές πληροφορίες για το ενδημικό φαινόμενο της ληστείας, που αποτελούσε αληθινή μάστιγα για τον πληθυσμό και την οικονομία αυτής της επαρχίας τον 19ο αιώνα. Άπρακτοι πρώην επαναστάτες, φυγόδικοι από την Ελλάδα, καταχρεωμένοι αγρότες, συχνά ομάδες ατάκτων Αλβανών, στους οποίους η οθωμανική διοίκηση είχε αναθέσει τη φύλαξη των συνόρων και την καταδίωξη των ληστών, κ.ά., συγκροτούσαν συμμορίες, οι οποίες με ορμητήρια τον ορεινούς όγκους των Αγράφων και των Χασίων, καταλήστευαν τα χωριά της θεσσαλικής πεδιάδας και τους ταξιδιώτες. Ένα κλίμα ανασφάλειας επικρατούσε παντού· ιδίως στα πιο απομονωμένα χωριά. Ο Γάλλος υποπρόξενος Felix Robert αναφέρει πολλές περιπτώσεις ληστειών στην περιοχή των Τρικάλων, ενώ σε δύο μεγάλους καταλόγους δίνει λεπτομερή στοιχεία για τους ληστές που είχαν συλληφθεί από τον Απρίλιο του 1873 ως τον Νοέμβριο του 1874. Η συγκρότηση του σώματος των οροφυλάκων (*hououdouies*), η αναδιοργάνωση των χωροφυλάκων (*zapties*), τα δραστικά μέτρα που πήρε, το καλοκαίρι του 1873, ο διοικητής της Ηπείρου Μεχμέτ Αλή πασάς, ειδικός απεσταλμένος της Πύλης στη Θεσσαλία γι' αυτόν ακριβώς τον σκοπό, καθώς και η συντονισμένη (από κοινού με τις ελληνικές αρχές) δράση, είχαν ως αποτέλεσμα την ύφεση της ληστρικής δραστηριότητας στην περιοχή Τρικάλων και γενικότερα σε όλη τη Θεσσαλία. Μια μικρή αναζωπύρωση της ληστείας θα παρατηρηθεί στις επαρχίες Τρικάλων και Καρδίτσας το καλοκαίρι του 1876, λόγω της χαλάρωσης των μέτρων καταστολής. Ο Γάλλος υποπρόξενος διείδε σωστά τη σχέση του ληστρικού φαινομένου με τα επαναστατικά κινήματα στη Θεσσαλία· ιδίως μ' αυτό που ξέσπασε το 1866, όπου έπαιξαν πρωταγωνιστικό ρόλο οι αρχιληστές Κυριάκος, Κωσταρέλος, Καλαμάτας, Τραμουντάνας κ.ά.

Στην ανακοίνωσή μας επιχειρούμε την εξέταση αυτού του φαινομένου, σε έναν συγκεκριμένο τόπο και σε συγκεκριμένη περίοδο, χρησιμοποιώντας τις μεθόδους ανάλυσης της κλασικής πλέον μελέτης του Eric Hobsbawm, για την *κοινωνική ληστεία*. Για την σύνδεσή της ληστείας στον θεσσαλικό χώρο τον 19ο αι. με τον *αλυτρωτισμό* πολύτιμος οδηγός μας στάθηκαν οι σχετικές μελέτες του Ι. Κολιόπουλου.

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΚΛΕΙΔΩΝΟΠΟΥΛΟΣ  
Δικηγόρος

***Η πυρπόληση της εφημερίδας «Θάρρος» των Τρικάλων το 1948  
από τους Κομμουνιστές***

Στην ανακοίνωση θα παρουσιαστούν αναλυτικά, με αδιαμφισβήτητα έγγραφα και επίσημα αποδεικτικά ιστορικά στοιχεία, καθώς και με τεκμηριωμένη ερμηνεία αυτών, τα εξής:

1) Η ίδρυση και η έκδοση της εφημερίδας «Θάρρος» στα Τρίκαλα από τον Λεωνίδα Κλειδωνόπουλο, με τη σύμπραξη του αδελφού του Τάσου Κλειδωνόπουλου, στις 3 Οκτωβρίου 1908. 2) Η ιδεολογική και πολιτική πορεία της εφημερίδας από το 1908 έως το 1948 από τον Ελευθέριο Βενιζέλο, τον Παπαναστασίου, τον Πλαστήρα, τον Κονδύλη, το ΕΑΜ και την ΕΛΔ των Σβώλου – Τσιριμώκου. 3) Η «προσημείωση» των αδελφών Κλειδωνόπουλου και της εφημερίδας «Θάρρος» από το 1925. 4) Η πυρπόληση των εγκαταστάσεων του «Θάρρους» από τους αντάρτες – κομμουνιστές το βράδυ της 23ης προς 24η Αυγούστου 1948. 5) Ποιοι ήταν οι σαμποτέρ της εγκληματικής επιχείρησης. 6) Η αναζήτηση των αιτίων της πυρπόλησης του «Θάρρους», καθώς και των πολιτικών και στρατιωτικών υπευθύνων της καταστροφής από το 1948 μέχρι το 2010. 7) Η απόκρυψη των γεγονότων και των υπευθύνων επί 60 ολόκληρα χρόνια. 8) Η αποκάλυψη και η αλήθεια των αιτίων και των υπευθύνων της εγκληματικής αυτής ενέργειας των Κομμουνιστών.

ΣΩΤΗΡΙΟΣ ΜΠΑΛΑΤΣΟΥΚΑΣ

Αν. καθηγητής Αν. Θεολογικής Εκκλ. Ακαδημίας Θεσ/νίκης

***Ο μητροπολίτης Τρίκκης και Σταγών Διονύσιος [Χαραλάμπους, 1907-1970]  
και ο Ορθόδοξος Μοναχισμός***

Στην αρχή της εισηγήσεως δίδονται ορισμένα βιογραφικά στοιχεία για την προσωπικότητα του μητροπολίτη Τρίκης και Σταγών Διονυσίου [Χαραλάμπους, 1907-1970]. Ακολούθως παρουσιάζεται η συμβολή του στην στελέχωση των μονών των Αγίων Μετεώρων και γενικότερα των άλλων μονών της περιοχής Τρικάλων. Επίσης γίνεται λόγος για την πνευματική διάσταση και το ορθόδοξο ασκητικό φρόνημα του προαναφερόμενου μητροπολίτη σχετικά με το μοναχικό στοιχείο. Σημειώνεται ιδιαίτερα η προσωπικότητά του Διονυσίου, ως μοναχού και ειδικότερα ως αυτή του Αγιορείτη μοναχού. Εξάλλου στην παρούσα εισήγηση αναφέρονται πρόσωπα τα οποία είτε ως αρχιερείς, είτε ως ηγούμενοι, πρωτίστως όμως ως μοναχοί συνδέθηκαν πνευματικά μαζί του. Τέλος μέσα από το έργο του αρχιερέα Διονυσίου προβάλλεται ειδικότερα η σημασία του μοναχισμού και των μοναχών στην Εκκλησία και στον κόσμο.

## ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΥΝΕΔΡΩΝ

### 9ου Συμποσίου Τρικαλινών Σπουδών

#### (4 -6 Νοεμβρίου 2011)

---

|                             |                                               |
|-----------------------------|-----------------------------------------------|
| SAKEL DEAM .....            | Παν/μιο Βοσπόρου – Κων/πολη - ΤΟΥΡΚΙΑ         |
| SPRAWSKI SLAWOMIR .....     | Boh. Wrzesnia 38/48 * KRAKOW - ΠΟΛΩΝΙΑ        |
| ΑΓΟΡΙΤΣΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ.....    | Μεγαλοχώρι * 421 00 ΤΡΙΚΑΛΑ                   |
| ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ.....    | Κεραμοπούλλου 21 * 551 33 ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ         |
| ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΧΡΗΣΤΟΣ.....      | Τρικάλων 15 * 422 00 ΚΑΛΑΜΠΙΑΚΑ               |
| ΒΑΜΠΟΥΛΗ ΚΩΝ/ΝΑ .....       | Αρχαιολ. Μουσείο - Λαχανά 1 * 431 00 ΚΑΡΔΙΤΣΑ |
| ΒΛΑΧΑΒΑ ΔΗΜΗΤΡΑ .....       | Αγίου Οικουμενίου 12 * 421 00 ΤΡΙΚΑΛΑ         |
| ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ ΒΑΛΙΑ .....       | Περιστάσεως 33 * 172 57 ΑΘΗΝΑ                 |
| ΓΚΕΚΑΣ ΑΙΜΙΛΙΑΝΟΣ.....      | Προφήτη Ηλία τέρμα * 42100 ΤΡΙΚΑΛΑ            |
| ΓΚΟΥΜΠΙΑ ΙΩΑΝΝΑ.....        | Κρηνίτσα * 421 00 ΤΡΙΚΑΛΑ                     |
| ΓΟΡΓΟΓΕΤΑΣ ΣΩΤΗΡΙΟΣ .....   | Αριστοτέλους 23 * 421 00 ΤΡΙΚΑΛΑ              |
| ΚΑΛΟΓΕΡΟΥΔΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ..... | Προφήτη Ηλία τέρμα * 421 00 ΤΡΙΚΑΛΑ           |
| ΚΑΛΟΣΠΥΡΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ.....    | Σαλώνων 31 * 115 27 ΑΘΗΝΑ                     |

---

|                                  |                                                     |
|----------------------------------|-----------------------------------------------------|
| ΚΑΛΦΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ.....             | 7 <sup>ης</sup> Μεραρχίας 33 * 601 00 ΚΑΤΕΡΙΝΗ      |
| ΚΕΡΑΜΙΔΑ ΚΑΤΕΡΙΝΑ.....           | Λυγαριά * 421 00 ΤΡΙΚΑΛΑ                            |
| ΚΛΕΙΔΩΝΟΠΟΥΛΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ .....   | Σκουφά 29 * 106 73 ΑΘΗΝΑ                            |
| ΚΟΝΤΟΓΕΩΡΓΑΚΗ ΧΡΥΣΟΥΛΑ.....      | Κοραή 5 * 371 00 Αλμυρός ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ                  |
| ΚΟΥΓΙΟΥΜΤΖΟΓΛΟΥ ΣΠΥΡΟΣ.....      | Τσιτσάνη 111 * 421 00 ΤΡΙΚΑΛΑ                       |
| ΚΟΥΜΠΟΥΡΑ ΑΜΑΛΙΑ .....           | Σπετσών 42-44 * 113 62 Κυψέλη/ΑΘΗΝΑ                 |
| ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ..... | Τμ. Ιστορίας & Αρχ/λογίας * 451 10 Παν/μιο/ΙΩΑΝΝΙΝΑ |
| ΛΑΠΠΑ-ΠΟΥΛΙΑΝΙΤΗ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ.....  | Πλάτωνος 9 * 421 00 ΤΡΙΚΑΛΑ                         |
| ΛΑΦΑΖΑΝΗ ΣΤΥΛΙΑΝΗ.....           | Κουτσούφλιανης 7 * 421 00 ΤΡΙΚΑΛΑ                   |
| ΜΑΝΤΖΑΝΑ ΚΡΥΣΤΑΛΛΙΑ .....        | Δεληγιώργη 3 * 421 00 ΤΡΙΚΑΛΑ                       |
| ΜΗΤΡΟΝΑΤΣΙΟΣ ΠΕΡΙΚΛΗΣ .....      | Άρτης 54 * 420 32 Πύλη ΤΡΙΚΑΛΩΝ                     |
| ΜΟΣΧΟΥ ΔΗΜΗΤΡΑ.....              | Στερεάς Ελλάδος 79 * 132 31 Πετρούπολη ΑΤΤΙΚΗΣ      |
| ΜΠΑΛΑΜΩΤΗ ΕΛΕΝΗ.....             | Μαβίλη Β' πάροδος * 421 00 ΤΡΙΚΑΛΑ                  |
| ΜΠΑΛΑΤΣΟΥΚΑΣ ΣΩΤΗΡΙΟΣ.....       | Ν. Πλαστήρα 65 * 542 50 Πυλαία/ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ          |
| ΜΠΑΛΟΓΙΑΝΝΗ ΟΥΡΑΝΙΑ .....        | Βύρωνος 6 * 421 00 ΤΡΙΚΑΛΑ                          |
| ΜΠΑΤΡΑΚΟΥΛΗΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ.....       | Αγαθίου 10-12 * 114 72 ΑΘΗΝΑ                        |
| ΝΑΤΣΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ .....          | Μπιτσόλα 10 * 351 00 ΛΑΜΙΑ                          |
| ΝΗΜΑΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ.....              | Αμαλίας 18 * 421 00 ΤΡΙΚΑΛΑ                         |
| ΝΙΚΟΛΑΚΑΚΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ.....       | Σβώλου 34 * 546 22 ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ                      |
| ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΣ.....           | Κυδωνιών 28 * 171 21 Νέα Σμύρνη ΑΤΤΙΚΗΣ             |
| ΝΤΟΥΤΣΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ.....          | Ολυμπιάδος 7 * 455 00 Καρσαμίτσια/ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ         |
| ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ.....       | Μεγ. Αλεξάνδρου 53 * 453 33 ΙΩΑΝΝΙΝΑ                |
| ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΟΥΛΗ ΓΡΑΜΜΑΤΩ .....    | Πειραιώς 7 * 412 23 ΛΑΡΙΣΑ                          |
| ΠΑΣΑΛΗ ΑΦΡΟΔΙΤΗ .....            | Μεγ. Αλεξάνδρου 7 * 412 22 ΛΑΡΙΣΑ                   |
| ΠΕΤΡΟΝΩΤΗΣ ΑΡΓΥΡΗΣ .....         | Σόλωνος 99 * 542 48 ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ                     |
| ΠΙΚΟΥΛΑΣ ΓΙΑΝΝΗΣ .....           | Δημάρχου Τρυπιά 18 * 151 21 ΠΕΥΚΗ ΑΤΤΙΚΗΣ           |
| ΠΥΛΑΡΙΝΟΣ ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ.....         | Ηλ. Αποστόλου 60 * 141 22 Ν. Ηράκλειο ΑΤΤΙΚΗΣ       |
| ΡΑΠΤΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ.....            | Αθ. Μαυρίδη 10 * 452 21 Ανατολή ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ           |
| ΡΟΥΣΙΑΚΗΣ ΣΩΤΗΡΙΟΣ .....         | 420 30 Μεγάλα Καλύβια ΤΡΙΚΑΛΩΝ                      |
| ΣΤΕΡΓΙΟΥΛΗΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ .....     | Ηπιόνης 6 * 413 35 ΛΑΡΙΣΑ                           |
| ΣΤΕΦΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ .....          | Νεφέλης 16 * 118 53 ΑΘΗΝΑ                           |
| ΣΤΟΥΡΝΑΡΑΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ .....       | Βασσάνη 120 * 383 33 ΒΟΛΟΣ                          |
| ΤΑΤΑΓΙΑ ΜΑΡΙΑ .....              | Ευριπίδου 16 * 551 34 ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ                   |
| ΤΕΡΕΖΑΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ .....         | Ρουμελιωτάκη 20 * 731 00 ΧΑΝΙΑ                      |
| ΤΖΑΜΟΥ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ .....          | Αρτάκης 116 * 171 23 ΑΘΗΝΑ                          |
| ΤΡΙΒΥΖΑ ΕΛΕΝΗ-ΣΤΥΛΙΑΝΗ.....      | Κωνσταντινουπόλεως 2 * 502 00 ΠΤΟΛΕΜΑΪΔΑ            |
| ΤΡΙΓΩΝΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ .....          | Βαμβέτσου 5 * 421 00 ΤΡΙΚΑΛΑ                        |
| ΤΣΙΛΙΜΙΓΚΑΣ ΧΡΗΣΤΟΣ .....        | Τέρμα Μαβίλη * 421 00 ΤΡΙΚΑΛΑ                       |
| ΤΣΙΟΥΡΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ.....            | Κωνσταντινουπόλεως 2 * 502 00 ΠΤΟΛΕΜΑΪΔΑ            |
| ΤΣΟΔΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ.....      | Βύρωνος 6 * 421 00 ΤΡΙΚΑΛΑ                          |
| ΤΣΟΛΑΚΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ .....        | Ν. Μάνου 10 * 546 43 ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ                    |
| ΤΣΟΥΚΝΙΔΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ .....        | Δημ. Ψαθά 4 * 151 27 Μελίσσια ΑΤΤΙΚΗΣ               |
| ΤΣΟΥΠΗ ΜΑΡΙΑ .....               | Βαλαωρίτου 27 * 454 44 ΙΩΑΝΝΙΝΑ                     |
| ΧΑΤΖΗΑΓΓΕΛΑΚΗΣ ΛΕΩΝΙΔΑΣ .....    | Αρχαιολ. Μουσείου – Λαχανά 1 * 431 00 ΚΑΡΔΙΤΣΑ      |
| ΧΑΤΖΟΥΛΗ ΓΛΥΚΕΡΙΑ.....           | Αγίας Σοφίας 44 * 546 22 ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ                |

**ΧΟΡΗΓΟΙ - ΑΡΩΓΟΙ**  
**ΤΟΥ 9ου ΣΥΜΠΟΣΙΟΥ ΤΡΙΚΑΛΙΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

Ίδρυμα Λεωνίδα Κ. Μακρή - ιατρού  
Περιφέρεια Θεσσαλίας – Περ/κή Ενότητα Τρικάλων  
Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη - Θεσσαλονίκη  
Επιμελητήριο Τρικάλων  
Ιερά Μητρόπολις Τρίκης και Σταγών  
Εταιρεία ΛΙΟΥΛΙΟΣ-ΠΑΠΑΕΥΘΥΜΙΟΥ